

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

БЕЗНОЩЕНКО ТАЇСІЯ ІГОРІВНА

Допускається до захисту:
в. о. завідувача кафедри загального
та прикладного мовознавства і слов'янської філології
д. філол. наук, доцент
_____ Г.В. Ситар
«___» грудня 2020 р.

**ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ХАРЧОВИХ ТРАДИЦІЙ
В УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ:
ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність 035 Філологія

Магістерська робота

Освітня програма «Українська мова та література»

Науковий керівник:
Ж. В. Краснобаєва-Чорна,
професор кафедри загального та
прикладного мовознавства і слов'янської
філології, д. філол. н, професор

_____
(підпис)

Оцінка: _____ / _____ /

(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2020

АНОТАЦІЯ

Безнощенко Т. І. Особливості репрезентації харчових традицій в українській фразеології: теоретико-прикладний аспект. Спеціальність 035 «Філологія», Освітня програма «Українська мова та література». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2020.

У кваліфікаційній роботі визначено специфіку харчового коду культури в українській фразеології з проєктуванням на лінгвістичну базу даних. Схарактеризовано поняття ‘культурний код’, ‘харчовий код культури’, ‘лінгвістична база даних’; простежено особливості назв ‘харчовий / гастрономічний / глютонічний / кулінарний’ код культури. Окреслено вторинну знакову систему харчового коду культури в українській фразеології та опрацьовано інфологічний етап проєктування лінгвістичної бази даних аналізованого коду.

Ключові слова: код культури, лінгвістична база даних, харчовий код культури, фразеологічна одиниця, фразеологія.

Табл.1. Діагр. 0. Рис. 0. Бібліограф.: 68.

Beznoshchenko T. Features of food traditions representation in Ukrainian phraseology: theoretical and applied aspect. Specialty 035 «Philology», Program «Ukrainian language and literature». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2020.

The qualification work defines the specifics of the food code of culture in Ukrainian phraseology with projection on a linguistic database. The concepts of ‘cultural code’, ‘food code of culture’, ‘linguistic database’ are characterized; the peculiarities of the names ‘food / gastronomic / gluten / culinary’ culture code are traced. The secondary sign system of the food code of culture in Ukrainian phraseology is outlined and the infological stage of designing the linguistic database of the analyzed code is worked out.

Keywords: culture code, linguistic database, food code of culture, phraseological unit, phraseology.

Tabl. 1 Bibliography: 68 items.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	6
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. КУЛЬТУРНЕ КОДУВАННЯ В ЛІНГВІСТИЦІ.....	10
1.1 Поняття культурного коду в лінгвістиці.....	10
1.2 Типологія кодів культури	13
1.3 Харчовий код культури в системі кодів культури.....	15
1.3.1 Харчовий vs гастрономічний vs глутонічний vs кулінарний код культури: термінологічна проблематика.....	15
1.3.2 Харчовий код в українській культурі.....	21
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. РЕПРЕЗЕНТАНТИ ХАРЧОВОГО КОДУ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ.....	25
2.1 Страви як репрезентанти харчового коду культури в українській фразеології.....	25
2.2 Продукти як репрезентанти харчового коду культури в українській фразеології.....	28
Висновки до розділу 2.....	31
РОЗДІЛ 3. ПРОЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОЇ БАЗИ ДАНИХ ХАРЧОВОГО КОДУ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ.....	33
3.1 Поняття лінгвістичної бази даних.....	33
3.2 Інфологічний етап проектування лінгвістичної бази даних харчового коду культури в українській фразеології.....	35
Висновки до розділу 3.....	78
ВИСНОВКИ.....	79

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	81
СПИСОК ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	88
Додаток А Апробація роботи. Копія сертифікату учасника II Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих науковців «Україністика: нові імена в науці» (Бахмут, 22-23 квітня 2020 р.).....	88
Додаток Б Апробація роботи. Копія програми XIII Міжнародного науково-теоретичного і навчально-прикладного семінару «Лінгвіст-програміст» (м. Вінниця, 14-15 травня 2020 р.).....	89
Додаток В Апробація роботи. Копія наукової статті «Страви як репрезентанти гастрономічного коду культури в українській фразеології».....	90
Додаток Г Апробація роботи. Копія сертифікату учасника V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем» (м. Бахмут, 27 листопада 2020 р.).....	91
Додаток Д Апробація роботи. Копія наукової статті «Продукти харчування як репрезентанти гастрономічної культури українців (на матеріалі української фразеології).....	92

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ГК – гастрономічний код

ГКК – гастрономічний код культури

ДК – духовний код

ЗК – зооморфний код

ЛБД – лінгвістична база даних

ПК – предметний код

РК – рослинний код

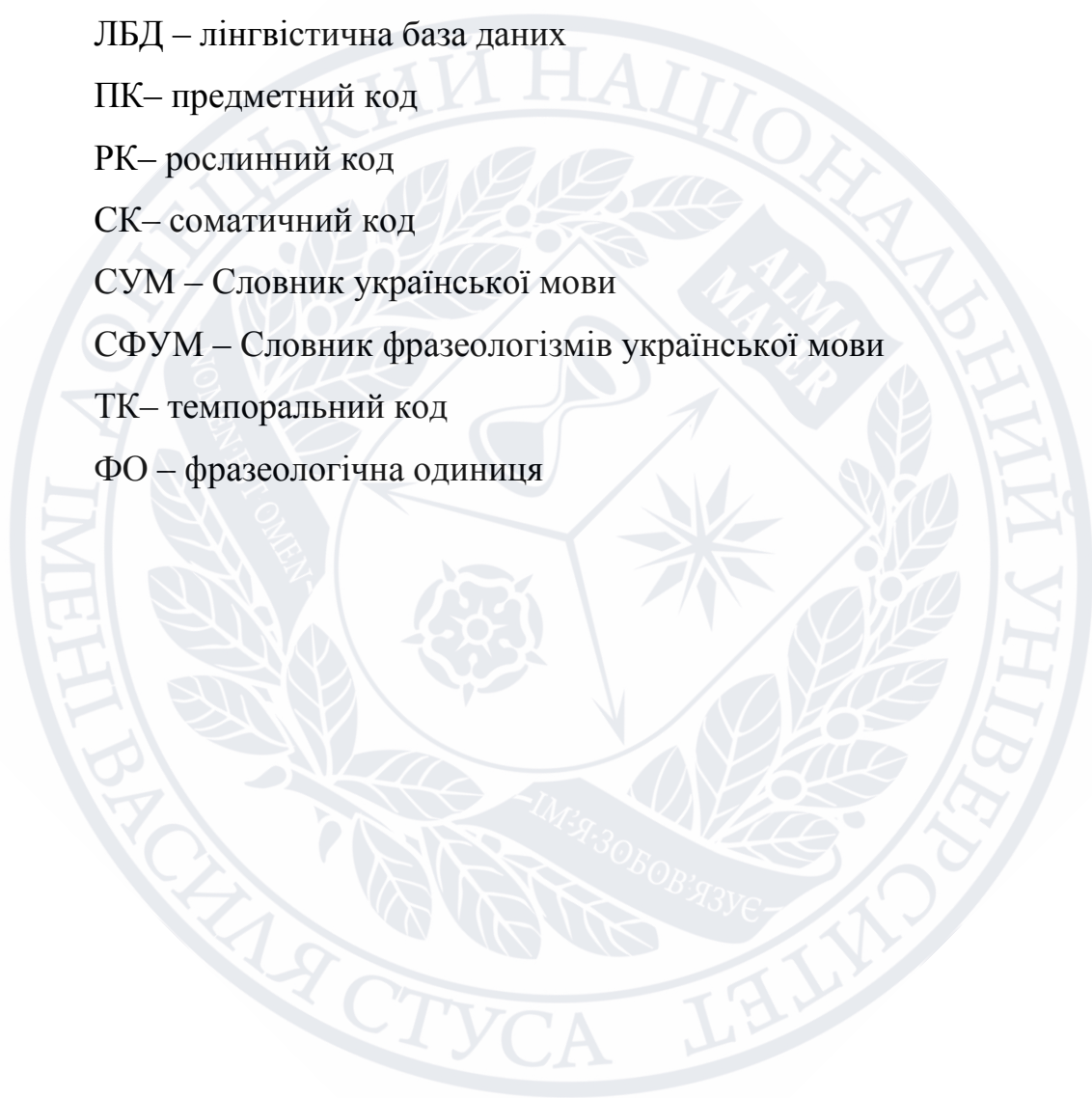
СК – соматичний код

СУМ – Словник української мови

СФУМ – Словник фразеологізмів української мови

ТК – темпоральний код

ФО – фразеологічна одиниця

ВСТУП

Сучасна лінгвістика визначувана популярністю досліджень культурологічного спрямування, що присвячені розгляду питання формування української національної кухні, а також аналізу феномена коду культури на позначення гастрономічних уподобань. Харчовий код різних культур вивчали: Є. В. Капелюшник [31–32], О. А. Дормидонтова (російська та французька лінгвокультури) [25], Л. Ю. Скубіда (турецька народна література) [58], О. В. Телкова та Д. С. Большаков (іспаномовна культура) [12] та інші.

Кулінарія є однією з найбільш значущих сфер діяльності людини. Сьогодні «...їжа розглядається як феномен культури...» [53, с. 159]. Дослідниця народної української кухні О. П. Плюта виокремлює українську гастрономічну культуру як індикатор стану суспільства [53, с. 160]. Соціолог В. В. Ніколенко називає українську гастрономічну культуру «великим спадком» [44, с. 80]. Цю ж думку висловлює й Л. Ю. Скубіда, наголошуючи на етнічному маркері харчової традиції українців. Українські харчові традиції, як зауважує науковиця, стали об'єктом самоідентифікації нас як етнічної групи [58, с. 177]. Останнє зумовлює актуальність магістерського дослідження.

Мета роботи – визначити специфіку харчового коду культури в українській фразеології з проєктуванням на лінгвістичну базу даних.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких *завдань*:

- 1) визначити кваліфікаційні ознаки та класифікаційні параметри коду культури в лінгвістиці;
- 2) окреслити місце харчового коду культури в системі кодів культури;
- 3) встановити вторинну знакову систему харчового коду культури в українській фразеології;
- 4) охарактеризувати поняття «лінгвістична база даних»;
- 5) укласти проєктну таблицю лінгвістичної бази даних харчового коду культури в українській фразеології.

Об'єктом дослідження постає харчовий код культури.

Предметом є фразеологічні одиниці (ФО) із харчовим компонентом в українській мові.

Джерельна база дослідження становить 128 ФО із харчовим компонентом в українській мові, дібраних шляхом суцільного обстеження з академічного словника фразеологізмів української мови.

Методи дослідження: дефініційний аналіз, логіко-класифікаційний метод, метод компонентного аналізу та компонентного синтезу, описовий метод, елементи статистичного методу.

Теоретичне значення: в роботі схарактеризовані поняття 'культурний код', 'харчовий код культури', 'лінгвістична база даних'; узагальнено кваліфікаційні ознаки та класифікаційні параметри коду культури; простежено особливості назв харчовий / гастрономічний / глютонічний / кулінарний код культури.

Наукова новизна дослідження зумовлена тим, що вперше: окреслено вторинну знакову систему харчового коду культури в українській фразеології та опрацьовано інфологічний етап проєктування лінгвістичної бази даних аналізованого коду.

Практичне значення роботи: матеріали дослідження можуть використовуватись у закладах вищої освіти під час вивчення української мови як іноземної; у шкільному курсі з української мови під час вивчення теми «Фразеологія», авторських факультативних програмах із української мови в загальноосвітніх навчальних закладах різних рівнів; у фразеографічній практиці під час створення праць перекладного зразка.

Апробація роботи. Результати дослідження апробовано на II Міжнародній науково-практичній конференції студентів і молодих науковців «Україністика: нові імена в науці» (м. Бахмут, 22-23 квітня 2020 р.) (див. Додаток А); XIII Міжнародному науково-теоретичному і навчально-прикладному семінарі «Лінгвіст-програміст» (м. Вінниця, 14-15 травня 2020 р.) (див. Додаток Б); V Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих

учених «Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем» (м. Бахмут, 27 листопада 2020 р.) (див. Додаток Г).

За результатами роботи опубліковано 1 наукову статтю в збірнику наукових праць Донецького національного університету імені Василя Стуса [7] та 1 тези [6] (див. Додаток В, Додаток Д).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літератури (66 позицій), джерел (2 позиції) та додатків (Додаток А. Апробація роботи. Копія сертифікату учасника II Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих науковців «Україністика: нові імена в науці» (м. Бахмут, 22-23 квітня 2020 р.); Додаток Б. Апробація роботи. Копія програми XIII Міжнародного науково-теоретичного і навчально-прикладного семінару «Лінгвіст-програміст» (м. Вінниця, 14-15 травня 2020 р.). Додаток В. Апробація роботи. Копія наукової статті «Страви як репрезентанти гастрономічного коду культури в українській фразеології») [90]; Додаток Г. Апробація роботи. Копія сертифікату учасника V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем» (м. Бахмут, 27 листопада 2020 р.); Додаток Д. Апробація роботи. Копія наукової статті «Продукти харчування як репрезентанти гастрономічної культури українців (на матеріалі української фразеології) [92]. Загальний обсяг роботи – 108 сторінок. Основний обсяг – 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1 КУЛЬТУРНЕ КОДУВАННЯ В ЛІНГВІСТИЦІ

1.1 Поняття культурного коду в лінгвістиці

Наукова думка початку ХХІ століття виходить на зовсім новий рівень. Її цікавить уже не лише висування нових теорій, гіпотез, категорій. Дослідники нарешті відходять від застарілих тенденцій і практик. Без сумніву, в центрі наукових досліджень з усіх галузей знань сьогодні перебуває людина. Усе, що пов'язано з людською діяльністю, свідомістю, впливами людини на соціум і навпаки виявляє зацікавлення з боку науковців. Беззаперечним залишається й той факт, що мовознавство у цьому плані не є винятковим. У ХХІ столітті воно виявляє й утверджує антропоцентричний напрям. Тож не є дивним те, що з'являється унікальна самостійна наука – лінгвокультурологія, яка транслює новий погляд на питання мовної картини світу. Найцікавішим є те, що вона розглядає питання того, як пов'язані між собою мовна практика народу і його культура: звички, традиції, форми масової свідомості. Тож не дарма науковці О. П. Матузкова й І. В. Діброва зазначають, що лінгвокультурологія є наукою «... інтеграційного характеру, що вивчає мову як феномен культури та культуру як феномен, що здебільшого створюється мовою...» [24, с. 192]. Тобто, у контексті лінгвокультурології мова стає феноменом і розглядається у взаємовпливах із культурою окремого народу. Окрім цього, як свідчить В. А. Маслова, «...мова не лише пов'язана з культурою, а й виражає її...» [44, с. 28].

Нині лінгвокультурна наукова парадигма спирається на концепт кодів культури. Код культури є центровим поняттям лінгвокультурної думки. Такі відомі науковці: В. М. Телія [60], В. В. Красних [42], М. Ф. Алефіренко [1], О. С. Селіванова [56–57], М. В. Піменова [51] та інші свого часу були зацікавлені у розгляді цієї проблеми. Вони висували власне авторські

дефініції цього концепту. Зауважимо, що термін «культурний код» запропонувала В. М. Телія [60]. Вона пише про нього як про вторинну знакову систему, що використовує різні матеріальні та формальні засоби для кодування одного й того ж змісту, який виводиться в цілому до картини світу, світогляду соціуму. Сукупність культурних кодів, на думку У. Я. Билиці, формує уявлення людини про картину світу загалом, а також про саму себе як про один із її фрагментів [9, с. 41]. Авторка доходить висновку, що коди культури втілені в системі символічних образів. Фразеологія, на її думку, для свого формування запозичує ці образи [9, с. 42].

Зацікавлена у дослідженні кодів культури й В. В. Красних. Вона порівнює їх із «сіткою», яку культура «накидає на доквілля, членує, категоризує, структурує та оцінює його...» [41, с. 5]. До їхнього складу дослідниця відносить і метафори, які зреалізовані, на її думку, в кодах культури [41, с. 5]. В. В. Красних у своїй розвідці увиразнює ідею того, що культурний код є національно детермінованим і притаманним окремій культурі [42].

М. В. Піменова тлумачить культурні коди як «макросистему характеристик об'єктів картини світу, об'єднаних спільною категоріальною ознакою...» [40, с. 125]. Основою властивих кожній культурі системи кодів, на думку М. В. Піменової, є здатність людини співвідносити явища з різних сфер. Ці процеси авторка називає процесами категоризації і концептуалізації [40, с. 127]. Про категоризацію й концептуалізацію певного конкретного смислу, які виражаються за допомогою засобів різних кодів пише також С. М. Толстая [62, с. 333].

Про взаємозв'язок коду культури з найдавнішими архетипними уявленнями людини пише М. Ф. Алефіренко. На його думку, він співвідносний «... із наївною картиною світу людини...» [1, с. 158].

Ф. С. Бацевич дає власне тлумачення коду культури. Він пояснює цей феномен з декількох аспектів. Наприклад, кодом культури, як вказує він, є спосіб, яким конкретна культура членує, категоризує, структурує, оцінює

світ, що оточує членів певної національної лінгвокультурної спільноти. Також культурним кодом Ф. С. Бацевич називає сукупність знаків, символів, смислів та їхніх комбінацій, які наявні в будь-якому предметі культури певної національної лінгвокультурної спільноти. Це явище, як стверджує науковець, також знаходить свій вияв і в мовній картині світу та етнічній мові [5]. Культурним кодом є тип культурної пам'яті певної лінгвокультурної спільноти [2, с. 8]. На думку В. В. Бадюл, культурні коди утворюють систему координат, яка задає еталони культури [2, с. 8].

На думку О. Л. Березович, культурний код можна розглядати як знаряддя для вираження смислів, що мають різні формальні «обличчя» [8, с. 341]. Авторка у цьому контексті розглядає культурні смисли і визначає закладену в них інформацію, у якій кодується не так об'єктивне, як суб'єктивне світосприйняття [8, с. 9].

М. Л. Ковшова теж вважає культурні коди носіями культурних смислів [39, с. 30–31]. Вона вказує на те, що система кодів культури складає картину світу, що розкриває світогляд того чи того соціуму.

О. С. Селіванова акцентує увагу на тому, що культурний код наявний «... в семіотичних системах природної мови, мистецтва, обрядів, звичаїв, вірувань, а також нормах моралі, поведінці членів етнічної спільноти...» [57, с. 220]. Л. В. Савченко увиразнює подані вище міркування зауваженням про етнокультурне кодування, що ідентифікує культуру «...через сукупність вторинних знаків і символів...» [56, с. 62].

Цікаву інтерпретацію культурного коду свого часу дав Р. Барт. На думку французького теоретика семіотики, код культури складається з «...безлічі цитатій; це міраж, зітканий з безлічі структур...» [3, с. 39–40]. Отож, даремно він доходить висновку, що безмежжям культурних кодів є текст. Л. В. Савченко поширює цю думку тим, що зараховує до пласту культурних кодів усі фразеологічні одиниці, які називає «згорнутими» мікротекстами. На її думку, «...компоненти та образи фразеологічних одиниць наповнені культурними кодами...» [55, с. 62]. Л. В. Савченко стає

прихильницею вживання дефініції «етнокод» на позначення елементів духовної культури у дослідженнях із фразеології [55, с. 4]. На думку Н. М. Шарманової, «коди культури становлять систему координат, яка містить в собі еталони етнічної культури» [66, с. 203].

Система символічних образів, за У. Я. Билицею, утворює величезну мережу різноманітних кодів культури, які називають типами, або видами.

1.2 Типологія кодів культури

Лінгвокультурологи виділяють мережу культурних кодів. Різноманіття кодів, на думку В. В. Красних, не у їхній кількості, а в реалізації [42, с. 280]. Л. В. Савченко вважає, що «коди взаємодіють і проникають один в одного», тобто не вирізняє чітких меж і переходів між ними [55, с. 71]. Як зазначає О. М. Галинська, система кодів культури не є остаточно сформованою [15, с. 89]. Д. Б. Гудков та М. Л. Ковшова, наприклад, чітко виділяють 13 кодів культури [20, с. 96–99]. Існують різні наукові погляди на виокремлення типів культурних кодів.

Так, М. І. Толстой виокремлює три типи: 1) вербальний (словесний – слова й тексти); 2) реальний (наочний – предмети й речі); 3) акціональний (кінетичний – дії) [63, с. 86].

О. С. Селіванова вирізняє такі культурні коди, як: антропний (власне людський), біоморфний (зооморфний і рослинний), просторовий, часовий, сенсорний, духовний, акціональний, аксіологічний, соматичний, релігійний, космогонічний [56].

Слушною також є класифікація М. В. Піменової. Дослідниця чітко вирізняє такі культурно-знакові коди: рослинний (фітоморфний), тваринний (зооморфний), соматичний, харчовий, антропоморфний, духовний, екологічний, колірний та інші [51, с. 81].

Найбільш прийнятною вважається класифікація кодів В. В. Красних. Авторка виділяє такі коди: анатомічний (або тілесний), природний,

рослинний (вегетативний, фітоморфний), зооморфний, просторовий, соматичний, часовий, метеорологічний, медичний, духовний, предметний [42, с. 280].

Ф. С. Бацевич [5], В. М. Телія [60], Л. В. Савченко [55] центровими вважають такі коди культур: соматичний, просторовий, часовий, предметний, біоморфний, антропоморфний, духовний. Л. В. Савченко у монографії виділяє своєрідні, авторські культурні коди, до яких зараховує міфологічний, етіологічний, демонологічно-антропоморфний, релігійний, антропний, фітоморфний [55, с. 147–515].

О. М. Галинська розрізняє природний, антропний, соматичний, предметно-артефактний, зооморфний, рослинний, харчовий, релігійний коди культури [15].

Н. М. Шарманова у розвідці подає власну інтерпретацію дефініцій кожного типу культурних кодів. Так, соматичним кодом культури вона називає «...спосіб пізнання або уявлення людини про реальний світ через органи чуття, тіло, що «кодуються» в пам'яті людини» [66, с. 197]. Саме цей тип вона вважає найдавнішим. Мовний вимір простору, на її думку, виявлено у просторовому коді культури, яким «...номінують світоглядні уявлення людини через антропоморфні метафори...» [66, с. 197]. Як вважає Н. М. Шарманова, «...до просторового коду зараховуються знаки інших концептосфер і кодів, зокрема соматичного, біоморфного, предметного й часового...» [66, с. 197]. Часовий код культури, на думку дослідниці, – це уявлення людини про матеріальні й нематеріальні світи через часову вісь [66, с. 199]. Про виразну етнічну стилізацію вона пише, коли вказує на біоморфний код культури. На її думку, біоморфним кодом культури позначають «...уявлення людини про світ стосовно взаємовідносин з істотами, усім живим...» [66, с. 200]. Також щодо цього коду вона вказує, що він допомагає зіставити якості живих тварин із людськими якостями [66, с. 202]. Розуміння антропоморфного коду дозволяє уточнити особливості самої людини [66, с. 202]. Духовний код «...складають моральні

цінності, еталони, ідеали та пов'язані з ним базові опозиції культури...» [66, с. 203]. Саме він, на думку авторки, формує світоглядну оцінку українських цінностей [66, с. 203].

Серед зазначеної типології кодів особливе місце посідає харчовий (глутонічний, кулінарний, аліметарний) код культури. Для української культури він є особливим.

1.3 Харчовий код культури в системі кодів культури

1.3.1 Харчовий vs гастрономічний vs глутонічний vs кулінарний код культури: термінологічна проблематика. Останні студіювання засвідчують зацікавлення *харчовим (гастрономічним, глутонічним, кулінарним)* кодом. Оскільки кулінарія є однією з найбільш значущих для людини сфер діяльності, а також невід'ємним складником національної культури, то вивчення харчового коду, вирізнення гастрономічної лексики стало справжнім лінгвокультурним феноменом. Українська нація славиться своїми звичаями, традиціями, спеціальними обрядовими стравами, які широко представлені у фразеології.

Соціолог В. В. Ніколенко зазначає, що «...гастрономічна культура як різновид людської культури дуже глибоко інтегрована в суспільне життя, передусім через виконання, з одного боку, фізіологічних, а з іншого – соціокультурних функцій» [48, с. 75]. Цей феномен він розглядає на рівні соціокультурному, навіть соціальному. На думку вченого, гастрономічне (практики харчування, кулінарні норми) в українській науковій думці лишається досі без уваги вчених [48, с. 75].

У царині культурології цікавими є сучасні розвідки українського гастрономічного коду О. П. Плюти [52–53]. Зауважимо, що студій, присвячених розгляду питання формування гастрономічного коду культури саме в українській фразеології немає. Проте цікавим є колективне

дослідження О. П. Матузкової та І. В. Дібрової, де авторки схарактеризували харчовий код у фразеології англійської, української та грецької мов [24].

Зазначимо, що вчені по-різному трактують гастрономічний код культури, послуговуються різним термінологічним апаратом під час опису цього лінгвокультурного феномена. Так, саме про *харчовий* код культури у своїх дослідженнях згадують М. В. Піменова, О. М. Галинська, Г. Т. Бісимбаєва, Н. А. Устинова. Остання, наприклад, відзначає репрезентацію цього коду через речовий і мовний рівні [65, с. 29]. Знання культури та звичаїв народу, на думку Г. Т. Бісимбаєвої, вкрай важливі для «дешифровки харчового коду» [10, с. 292]. Мовознавиця лексику на позначення назв страв, продуктів харчування тощо називає глютонімами та вважає їх «...важливим фрагментом мовного стану... < > глютонічна лексика кодифікує культурні, релігійні, поведінкові особливості етносу...» [10, с. 292].

Так, Є. В. Капелюшник виокремлює *кулінарний* код культури [31–32]. На сторінках свого дослідження науковиця вказує на те, що він є сукупністю «...образних і символічних смислів, пов'язаних зі стравами національної кухні, а також їх функціонуванні на побутовому і сакральному рівнях...» [31, с. 20]. На її думку, ці смисли формують вербальний культурний код, який згодом утілюється в кулінарний національний код [31, с. 20]. А. В. Олянич, говорячи про лінгвокультурну й етнокультурну специфіку номінацій, пов'язаних із приготуванням їжі, вводить термін «*глютонічний*» [49]. Він став першим вітчизняним мовознавцем, який використовує термін глютонічна лексика на позначення страв певної національної кухні.

Л. Р. Єрмакова вважає, що доцільніше вживати поняття «*гастрономічна картина світу*», який вона розуміє як концептуальну модель гастрономічних уподобань і глютоністичних пріоритетів, які відображаються в специфіці національної номінації продуктів харчування [26]. Вона виділяє концептосферу «*глютонічна лексика*», яка, на її думку, є «національно та

культурно зумовленою» [27, с. 6]. На її думку, гастрономічна мовна картина світу є сукупністю компонентів, до складу яких входять «... смакові уявлення, гастрономічні концепти та глютонічна лексика....» [27, с. 6]. Гастрономічна картина світу, за слушними заувагами Л. В. Єрмакової, формується «...в результаті оцінної діяльності людської свідомості у процесі когнітивного засвоєння дійсності...» [27, с. 7].

О. А. Дормидонтова та Р. Батсурен транслюють *гастрономічний* код культури [25; 4]. О. А. Дормидонтова називає гастрономічним кодом не лише «...ментальну схему, а й ряд інкорпорованих установок, які відчуються як неусвідомлені, раптові прояви апетиту чи відрази до їжі...» [25, с. 204]. У межах власне етнокультурного контексту О. А. Дормидонтова, наприклад, називає його національно детермінованим [25, с. 204]. Дослідниця зазначає, що «...для різних культур актуальні різні набори продуктів харчування, особливі національні страви й техніки їхнього приготування [25, с. 204]. Вона вказує на «священну» для певних народів страву чи продукт харчування, вважає їхню появу пов'язаною із певними календарними православними святами. Наприклад, вона згадує про французький Тиждень смаку, що припадає на 15 жовтня [25, с. 204].

Для опису феномена гастрономічної культури, описаного у працях вище зазначених авторів, натрапляємо також на поняття *аліментарного* коду культури. Так, мовознавець Є. А. Гашимов вирізняє цю дефініцію і зазначає, що «аліментарний код» – лінгвокультурний код, когнітивним субстратом якого є поняттєва сфера «Продукти харчування» [18, с. 4]. Про *аліментарний* код культури у своїй розвідці згадує й І. А. Державецька [22, с. 19]. Водночас вона вважає термін «*глютонія*» більш вдалим порівняно із «*гастрономією*» та «*кулінарією*» і охоплює ознаки, що характеризують кулінарію як мистецтво розуміння тонкощів приготування їжі, оцінку її смакових властивостей та власне споживання [23, с. 69–70].

А. В. Олянич першим у мовознавчій науковій парадигмі виділив *глютонічний дискурс* і відзначив, що «...це особливий вид масово-

інформаційної комунікації, який характеризує всю систему харчового процесу, що складається з таких стадій: обробка харчової продукції, підготовка харчової продукції до приготування, процес приготування та споживання їжі» [50, с. 395]. О. С. Ковальчук під поняттям *глютонічний дискурс* розуміє «...соціолінгвістичну структуру, що твориться за умов масштабного виробництва харчових продуктів і складає сукупність усіх операцій, результатом яких є виготовлення з добутої або переробленої сировини кінцевої продукції заданої якості і призначення та її споживання...» [36, с. 84]. І. А. Державецька теж стає прихильницею дефініції «*глютонічний дискурс*», який «характеризує кулінарію як мистецтво розуміння тонкощів приготування їжі, оцінка її смакових властивостей і власне споживання...» [23, с. 69–70]. Дослідниця зараховує до об'єктів глютонічного дискурсу текст *кулінарного рецепта* [22, с. 21]. Вона у одній зі своїх розвідок інтерпретує історію формування феномена цього дискурсу у ретроспекції [23, с. 69–70]. Так, С. Берге та Л. Россато вперше вживають терміни «*гастрономічний*» та «*кулінарний*» дискурс відповідно. Цікавим фактом є те, що М. Девіс уперше в науці вводить «*ресторанний*» дискурс [23, с. 69]. Цей науковець, як пише І. А. Державецька, став єдиним прихильником вживання цього терміна [23, с. 69].

Певні зацікавлення у царині *глютонічного дискурсу* виявила й А. Ю. Земскова [30]. Вона відзначила, що «*глютонічний дискурс охоплює лексику, що відображає фізіологічні потреби людини в їжі*» [30, с. 286]. О. Г. Савельєва в своїй дисертації вживає бінарний термін – «*кулінарно-глютонічний дискурс*» [534]. Н. П. Головницька [19] та П. П. Буркова [13] висувають термін «*гастрономічний дискурс*».

Заслуговує на увагу монографічне дослідження С. І. Ковпик [37]. У літературознавчому контексті вона вводить поняття «*густативне*» на позначення художнього «*кулінарного тексту*», тобто твору, у якому наявні кулінарні теми чи згадка про страву, харч, їжу тощо.

Досить цікавими є дослідження появи феномена харчової культури та харчової традиції. Є. В. Капелюшник, наприклад, у своїх розвідках інтерпретує феномен харчової традиції, який, на її думку, формується в мові [31, с. 20]. За її слушними зауваженнями, він і утворює вербальний кулінарний код національної культури. Харчова традиція, на думку Є. В. Капелюшник, «... створює у мові символи (символічні значення) і формує певні стереотипи...» [31, с. 20]. Кулінарні традиції, що формувалися впродовж тривалого часу, як зауважує автор, надають цікавий і багатий матеріал для аналізу міфологічних, релігійних уявлень етносу, побуту, духовного, соціального, історичного досвіду народу [31, с. 11]. Про тривалий період формування харчових традицій у статті зауважує й Г. Т. Бісимбаєва [10].

Л. Ю. Скубіда досліджує гастрономічний код у турецькій культурі та вважає, що «харчова традиція нації формується залежно від природно-географічних та історичних умов...» [58, с. 177]. За її спостереженнями, «...соціум упродовж життя формує в людини харчові переваги...» [58, с. 177]. Л. Ю. Скубіда виділяє такі функції цього феномена: 1) джерело, з якого черпаємо інформацію про особливості та географію поширення страв національної кухні; 2) простеження історії формування певних національних страв залежно від регіону поширення; 3) спостереження за видозміною назв національних страв; 4) формування культурного пласту гастрономічних традицій [58, с. 181]. На її думку, саме харчові традиції чітко маркують представників «свого» і «чужого» світу [58, с. 177].

В. В. Ніколенко аналізує походження концепту гастрономія і вказує, що він «...у перекладі з грецької мови означає шлунок» [48, с. 76]. Також, на його думку, цей термін вжито й у науковій літературі й означає продовольчі товари, іноді «мистецтво куховарити» [48, с. 76]. У цій розвідці названо ім'я француза Ж. Б. Саварена, який тлумачив гастрономію як окрему науку [48, с. 76].

На думку соціолога, «...під гастрономічною культурою можна розуміти різновид людської культури, що вміщує сенси, норми та цінності, які надають процесу приготування їжі, практикам харчування соціально упорядкованого характеру [48, с. 76]. Дослідник В. В. Ніколенко наголошує на соціальному боці появи гастрономічного феномена, який «...є наслідком конституювання окремого соціуму...» [48, с. 80].

Автор статті досліджує формування феномена гастрономічної культури у художніх текстах. Так, він згадує героя відомого однойменного роману М. Твена, який вважав, що «...що його серце обов'язково має знаходитися десь поблизу шлунка...» [48, с. 76]. В. В. Ніколенко наводить цікаві приклади ідентифікації гастрономічного коду в культурному просторі на прикладі літератури та кіномистецтва. Цей насамперед соціальний феномен він порівнює із каркасом, «...на якому кріпляться різні формати міжособистісних, гендерних, суспільних відносин, а з іншого — як «рентгенівський знімок» ...» [48, с. 76]. В. В. Ніколенко виділяє окремий вид дискурсу — *гастрономічний*, крізь призму якого розглядає поняття «*гастрономічних метафор*» [48, с. 78]. Він наводить виразні приклади таких метафоричних сполук, як: «Картопляна або рисова цивілізація», «Не у своїй тарілці», «Сіль землі», «Третій калач», «Ну і фрукт», «З ним каші не звариш», «Яблуко від яблуні не далеко падає», «Від осини не народжуються апельсини», «Не для Гриця паляниця», «Не солоно сьорбаючи» тощо. На прикладі формування визнаної в європейській кулінарній практиці української кулінарної традиції соціолог наголошує на тому, що вона «...має яскраво виражені властивості та здатна зміцнювати громадянську ідентичність, бути предметом справжньої національної гордості...» [48, с. 78]. Крізь призму аналізу кулінарних традицій українців В. В. Ніколенко відзначає їхню появу та зв'язок із певними етнокультурними подіями (весіллям, народженням дитини, хрестинами, проходами на військову службу тощо).

О. П. Плюта вивчає історію формування національних кухонь світу, окрему увагу виділяє аналізу історичного розвитку української національної харчової традиції. Авторка вважає думку про те, що національна (народна) кухня – переважно кухня селянства, стереотипною і необґрунтованою [52, с. 196]. Вона робить висновок про те, що інтерпретація появи явища «національна кухня» відводиться культурі Нового часу, а українська кухня володіє «поліетнічним характером українського суспільства» [52, с. 198]. О. П. Плюта пише, що «національна кухня формує колективні уявлення про харчові звички нації, що включають типові страви і продукти, специфічні для конкретної місцевості» [52, с. 196].

М. В. Кобзар висвітлює питання дослідження кулінарних традицій у контексті культурологічних досліджень. У своїй розвідці вона виявляє корпус історії питання формування гастрономічного коду і доходить висновку, що ця проблема знаходить своє вирішення у першій третині ХХ століття. Гастрономічний код у працях вчених цього періоду, на її думку, «... стає предметом культури повсякдення...» [35, с. 118]. У працях учених на початку ХХІ століття, як пише М. В. Кобзар, феномен їжі інтерпретується в контексті глобалізаційних і культурних процесів [35, с. 119]. Дослідниця вказує на гастрономічні міжкультурні зв'язки як нові предмети наукового інтересу, що з'являються у ХХІ столітті [35, с. 119].

1.3.2 Харчовий код в українській культурі. Окрему увагу у цьому підрозділі приділяємо соціологічній розвідці В. В. Ніколенка [48]. У ній автор акцентує увагу на типових українських гастрономізмах, приділяє окрему увагу для опису власне українських ритуалів, що є складовою культури нашої нації. У центрі семантичного поля української гастрономії, як вважає дослідник, назавжди залишився хліб [48, с. 78]. Хліб став «гастрономічною візитівкою» будь-якого святкового дійства українців, а також є символом добробуту, гостинності, хлібосольства...» [48, с. 78–79]. Типовий українець, як пише О. С. Стражний, сприймається насамперед як хлібороб, «світ якого – господарство, родина, оселя...» [59, с. 316].

В. В. Ніколенко натомість наводить цікаві приклади застосування хліба-символу в українській культурі. Наприклад, українці ніколи не викидали хліб, а віддавали його пташкам, у селянській хаті хлібина завжди стояла на рушнику. Хлібом-сіллю зустрічали шанованих гостей, розділити хліб-сіль означало одружитися. Без хліба не обходилося жодне календарне свято [48, с. 78]. Ю. І. Бідношия у співавторстві з істориками-фольклористами в етнокультурній розвідці розглядає обрядовість українців і особливу увагу приділяє весіллю як одному з його основних компонентів. Він також згадує і про випікання весільного хліба. Автор пише: «Весілля починалося з виготовлення весільних хлібів, але наші записи вказують на часткову втрату ритуальності цього дійства» [11, с. 86].

В українській культурі, як зазначає В. В. Ніколенко, «... є власні потужні гастрономічні символи, які виділяються на загальному тлі...» [48, с. 79]. До них він зараховує такий етнокультурний гастрономізм, як *хліб*; а також такі гастрономічні комплекси: *хліб-сіль, вареники, борщ, юшка, гарбузова каша, бануш, шпундра, сирники, гомбовці, голубці, гречаники, деруни, драглі, різноманітні каші, кваша, завиванці, ковбаса, кров'янка, крупник, лемішка, локшина, буженина, мамалига, пампушки, січеники, шинка, карасі в сметані* тощо. Ці ментально українські атрибути гастрономічної культури, як вважає науковець, є географічно відмінними, тобто у кожному регіоні України є свої назви національних страв. Наприклад, бануш є власне «офіційною» стравою жителів Західної України (більше Закарпаття), а вареники «родом» із Центрального регіону – Полтавщини. Просте останні є власне національною візитівкою українців (за В. Ніколенком) [48, с. 80]. Це, на думку В. В. Ніколенка, далеко не повний перелік ще раз свідчить про велику різноманітність української гастрономічної традиції [48, с. 80].

М. Л. Ковшова вважає фразеологізми «особливими знаками мови» та стверджує, що до їхнього складу входить певна конотація, що відзначає відношення фразеологізму до предметної сфери культури. На її думку,

фразеологізми та ідіоми (в англійській мові) увиразнюють певні уявлення про звичаї та традиції певного народу [38, с. 69].

У працях О. П. Матузкової та І. В. Діброви увиразнена проблема диференціації ознак фразеологізмів та їхніх визначень з позицій різних мовознавців. Так, вони розглядають погляди О. О. Реформатського, О. В. Єфімова тощо, які відносять до складу фразеологізмів також й афоризми та різні групи паремій [24, с. 194]. Узагальнювальне визначення фразеологізму, на думку авторок, дав В. Д. Ужченко, автор відомого в українському мовознавстві словника фразеологізмів [64, с. 194]. У посібнику він зазначив, що «...фразеологізми – це «надслівні, семантично цілісні, відносно стійкі (з допущенням варіантності), відтворювані й переважно експресивні одиниці, які виконують характеризуючо-номінативну функцію» [64, с. 9]. Сучасні науковиці ж натомість відзначили фразеологічний пласт мов, який є «своєрідним джерелом знань про культуру народу...» [24, с. 191].

О. П. Матузкова та І. В. Діброва вказали на особливості української національної кухні, яка сформувалася доволі пізно – до середини XVIII століття [24, с. 194]. Наша кухня, на думку мовознавиць, увібрала в себе запозичення з турецької, тюркської та інших національних кухонь [24, с. 194]. Мовознавиці наголосили на використанні в українській національній кухні страв із саме бездріжджового тіста (вареники, гречаники, галушки) [24, с. 194]. Фразеологізми на позначення назв страв нашої національної кухні, на думку О. П. Матузкової та І. В. Діброви, «...відбивають особливості національної культури...», а харчові компоненти у складі фразеологізмів, «... описують власне харчову тему...» [24, с. 206]. Науковиці здійснили компаративний аналіз утілення специфіки харчового коду культури на прикладі трьох мов на зрізі їхніх фразеосистем. Це дослідження і у теоретичному, і у прикладному аспектах стало поки єдиним в українській лінгвістиці. У такий спосіб, людина втілює власні потреби в їжі, утілюючи їх та кодуючи у харчові образи.

Висновки до розділу 1

Концепція кодів культури є ядром у лінгвокультурній науковій парадигмі. У розділі з'ясовано класифікаційні ознаки та класифікаційні параметри культурного коду. Класифікаційними ознаками коду культури є: культурний код як один із фрагментів картини світу; система символічних образів, яку запозичує фразеологія; код культури як «сітка», у якій зреалізовано метафори; «макросистема характеристик світу»; сукупність смислів, цитат, знаків; текст як величезна сукупність смислів, отже – об'ємний культурний код; пласт мікротекстів – фразеологічних одиниць (ФО). До основних класифікаційних параметрів зараховано: національну детермінованість; еталон етнічної культури; концептуалізаційність і категоризаційність, зв'язок із найдавнішими архетипними уявленнями людини; приналежність до окремої лінгвокультурної спільноти; наявність у складі концепту культурного коду метафор; фразеологічну детермінованість. Фразеологічна система мов багата на різноманіття сенсів, значить уміщує культурні коди.

Ментально важливим для українців є харчовий (кулінарний, глютонічний, гастрономічний) культурний код. Він є предметом гордості, бо українська нація вирізняється на весь світ кулінарною традицією. Тракткування дефініції цього феномена залишається науковою проблемою. Деякі вчені (А. В. Олянич, І. А. Державецька, О. С. Ковальчук) транслюють цілі глютонічні дискурси як практики харчування певних етносів і народів, а також процеси приготування їжі, кулінарне мистецтво. До складу такого дискурсу зараховано й кулінарний текст.

Харчовий код посідає чільне місце в українській культурі. Крізь призму дослідження фразеологічної системи української мови переконуємося в цьому.

РОЗДІЛ 2

РЕПРЕЗЕНТАНТИ ХАРЧОВОГО КОДУ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Щодо вираження харчового коду культури в українській фразеології, то його репрезентантами є: *їжа, напої, продукти, страви*. Широко в українській фразеосистемі представлені страви як найвиразніші репрезентанти її харчового коду культури. Нині чіткого визначення назви на позначення *‘їжа, страва’* як одного із компонентів гастрономічної картини українців немає. А. В. Олянич виокремив концептосферу *«страва»* як елемент *глютонічного дискурсу* та встановив, що «глютонічний дискурс – це особливий вид масово-інформаційної комунікації, який характеризує всю систему харчового процесу, що складається з таких стадій: обробка харчової продукції, підготовка харчової продукції до приготування, процес приготування та споживання їжі» [50, с. 395].

2.1 Страви як репрезентанти харчового коду культури в українській фразеології

У рамках студіювання зафіксовано такі страви-репрезентанти ГKK:

- 1) **борщ** (‘рідка страва, що вариться з посічених буряків, капусти з додатком картоплі та різних приправ’ [2, т. 1, с. 222]): *свищі в борщі* (‘хто-небудь дуже бідний’);
- 2) **бублик** (‘круглий крендель із заварного тіста, що має форму кільця’ [2, т. 1, с. 244]): *дірка з (від) бублика* (‘абсолютно нічого’);
- 3) **вареник** (‘невеликий варений виріб, зліплений з прісного тіста і начинений сиром, ягодами, капустою і т. ін. ’ [2, т. 1, с. 291]): *як вареник у маслі (у сметані)* (‘дуже добре, безтурботно або заможно’);

- 4) **вишкварки** ('добре просмажені шматочки сала і залишки від сала після витоплення з нього жиру' [2, т. 1, с. 542]): *масляні (позаторишні) вишкварки* ('зневажл. що-небудь незначне, не варте уваги, дрібниці');
- 5) **галушки** ('різаний або рваний шматочок прісного тіста, зварений на воді або на молоці' [2, т. 2, с. 22]): *всипати на галушки* ('дуже вилаяти, суворо покритикувати');
- 6) **грінка** ('змащена жиром і підсмажена скибка хліба' [2, т.2, с. 170]): *убити (піймати) грінку* ('мати вигоду, користь, виграти що-небудь');
- 7) **закуска** ('легкі страви, звичайно холодні, що їх їдять перед обідом для збудження апетиту' [2, т. 3, с. 176]): *на закуску* ('на закінчення, на завершення, під кінець');
- 8) **калач** ('білий хліб особливої форми, випечений із крученого й переплетеного тіста' [2, т. 4, с. 75]): *[і (ніяким)] калачем не заманити* ('не можна вмовити, спонукати кого-небудь до чогось ніякими принадами, обіцянками і т. ін. ');
- 9) **каша** ('страва з крупів, пшона, рису тощо, зварена на воді або молоці' [2, т. 4, с. 125]): *в кашу вкипіти* ('затіяти неприємну, складну, з великими клопотами справу');
- 10) **книш** ('вид білого хліба з загорнутими всередину краями та змазаного салом або олією' [2, т. 4, с. 198]): *не того тіста книш* ('не такий, як хтось, не схожий на інших');
- 11) **крашанка** ('пофарбоване куряче яйце, призначене для великодніх свят' [2, т. 4, с. 330]): *з вареної крашанки курча висидить* ('ірон. надзвичайно хитрий, спритний');
- 12) **кутя** ('обрядова каша з ячмінних або пшеничних зерен, уживана з солодкою підливою напередодні Різдва чи Водохреща' [2, т. 4, с. 419]): *передавати / передати куті меду* ('перевищувати норму, міру в чому-небудь або перебільшувати що-небудь');

- 13) паска** (‘солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, що за православним звичаєм випікається до великодня’ [2, т. 6, с. 86]): як *Сірко паскою* (‘вираження повного заперечення змісту зазначеного слова; зовсім не (поживитися)’);
- 14) печений гарбуз** (‘1) городня сланка рослина з великими круглими або овальними плодами; 2) плід цієї рослини’ [2, т. 2, с. 30]): *дати (піднести) печеного гарбуза* (‘відмовляти кому-небудь у сватанні’);
- 15) пиріг** (‘печений виріб із тіста з начинкою’ [2, т. 6, с. 356]): *мазати пирогом (пирогами)* (‘не такий, як хтось, не схожий на інших балувати, розпещувати кого-небудь’);
- 16) сало** (‘відокремлений від м’яса підшкірний свинячий жир, що зберігається солоним і вживається сирим, смаженим чи вареним’ [2, т. 9, с. 18]): як *(мов, ніби і т. ін.) кіт до сала* (‘жадібно, дуже енергійно’);
- 17) харчі** (‘те, що споживають, їдять і п’ють; їстівні припаси, їда’ [2, т. 11, с. 28]): *на харчах* (‘на чийому-небудь утриманні, забезпеченні’);
- 18) юшка** (‘суп м’ясний, картопляний, рибний і т. ін. ’ [2, т.11, с. 617]): *набратися юшки (юхи)* (‘зневажл. перейнятися чийми-небудь поглядами, думками, настроями і т.ін.; засвоїти чийсь манери, звичаї і т. ін.’);
- 19) яєчня** (‘страва з підсмажених яєць’ [2, т.11, с. 627]): *відрізнити Божий дар від яєчні* (‘розбиратися в чому-небудь’).

2.2 Продукти як репрезентанти харчового коду культури в українській фразеології

У рамках студіювання зафіксовано такі продукти-репрезентанти харчового коду культури:

- 1) **боби** ('дрібний плід, стручок деяких городніх і польових культур з родини бобових' [2, т. 1, с. 172]: *на бобах* ('ні з чим, без нічого');
- 2) **буханець** ('1. Пшенична або гречана хлібина; взагалі одна хлібина' [2, т. 1, с. 266]: *дірка з (від) бублика* ('абсолютно нічого');
- 3) **гарбуз** ('1. Городня сланка рослина з великими круглими або овальними плодами. 2. Плід цієї рослини' [2, т. 2, с. 30]: *годувати гарбузами* ('відмовляти тому, хто сватається');
- 4) **горіх** ('1. Плодове дерево родини горіхових, найпоширенішим видом якого є волоський горіх; 2. Плід цього дерева або ліщини з їстівним ядром і досить міцною шкаралупою; 3. рідко те саме, що ліщина' [2, т. 2, с. 131]: *дати на горіхи* ('дуже вилаяти, покритикувати кого-небудь');
- 5) **горішок** ('1. Плодове дерево родини горіхових, найпоширенішим видом якого є волоський горіх; 2. Плід цього дерева або ліщини з їстівним ядром і досить міцною шкаралупою; 3. рідко те саме, що ліщина' [7, т. 2, с. 131]: *твердий (міцний) горішок* ('1. людина зі складним характером. 2. складний, важкий (для вивчення, виготовлення і т. ін. ');
- 6) **горох** ('1. Польова і городня трав'яниста рослина родини бобових з круглим насінням (горошинами; 2. Насіння цієї рослини, що використовується для харчування)' [2, т. 2, с. 137]: *[краще (треба)] наїстися гороху* ('уживається для вираження неможливості переконати кого-небудь у чомусь, довести щось; не можна');
- 7) **гречка** ('1. Однорічна трав'яниста медоносна рослина, із зерен якої виготовляють високопоживну крупу та борошно. 2. Зерно цієї

рослини'[2, т. 2, с. 164]: *нехай (хай) буде гречка* ('жарт. Уживається для вираження згоди; гаразд, добре');

- 8) **гриби** ([2, т. 2, с. 165]: *дешевий від грибів* ('недорогий, дуже дешевий');
- 9) **груші** ('1. Садове і лісове фруктове дерево з темно-зеленим цупким листям та плодами, що перев. мають форму заокругленого конуса. 2. Плід цього дерева [2, т. 2, с. 183]: *на потрушені груші* ('дуже пізно, під кінець');
- 10) **капуста** ('1. Городня рослина родини хрестоцвітих, листя якої використовують для виготовлення різних страв' [2, т. 4, с. 98]: *сікти / посікти (порубати) на капусту* ('нещадно винищувати, шматуючи і т. ін. кого-небудь');
- 11) **кислиця** ('1. Дика яблуня з дрібними, дуже кислими плодами; 2. Дрібний плід цієї яблуні ' [2, т. 4, с. 153]: *мов кислицю з'їв* ('скося, неприязно');
- 12) **ковбаса** ('продукт харчування, приготовлений з м'ясного фаршу, круп і т. ін., якими начиняють кишку або оболонку зі штучної плівки' [2, т. 4, с. 202]): *котися ковбасою* ('1. уживається для вираження незадоволення, обурення ким-небудь і побажання позбутися його; 2. поспішати кудись, не затримуючись');
- 13) **лимон** ('1. Південне вічнозелене цитрусове дерево, яке дає їстівні плоди. 2. Плід цього дерева овальної форми, з товстою жовтою пахучою шкіркою, кислий на смак' [2, т. 4, с. 486]: *як (мов, ніби і т. ін.) вичавлений лимон* ('людина, яка має поганий вигляд через хворобу, переживання, втому тощо; змучений знесилений, худий і т. ін.');
- 14) **масло** ('1. Харчовий продукт, який виробляють збиванням вершків або сметани' [2, т. 4, с. 639]: *купатися як сир у маслі* ('жити у достатках, у розкошах, безтурботно');

- 15) мед** ('1. Густа солодка маса, яку бджоли виробляють з нектару квітів' [2, т. 4, с. 662]: *налетіти, як мухи на мед* ('охоче поспішати кудись з намірами одержати задоволення, насолоду і т. ін');
- 16) м'ясо** ('1. Туша, частина туші забитих тварин, а також їжа, приготовлена з цих частин' [2, т. 4, с. 839]: *ні риба ні м'ясо* ('1. безвольна, безхарактерна людина; ніякий; 2. щось невизначене, неясне, невиразне');
- 17) оселедець** ('1. Невелика морська промислова риба, яку вживають у засоленому або копченому вигляді' [2, т. 5, с. 758]: *як оселедців у бочці* ('дуже багато когось, тісно дець (про велику кількість людей у якомусь приміщенні)');
- 18) риба** ([2, т. 8, с. 526]: *знов за рибу гроші* ('жарт. уперто наполягати на чомусь, настирливо повторювати те саме');
- 19) сир** ('1. Харчовий продукт, який одержують із молока при його сквашуванні й відокремленні сироватки' [7, т. 9, с. 197]: *купатися як сир у маслі* ('жити у достатках, у розкошах, безтурботно');
- 20) хліб** ('1. Харчовий продукт, що випікається з борошна' [2, т. 11, с. 78]: *дати хліб у руки* ('допомогти здобути кому-небудь засоби для існування (про освіту, спеціальність, роботу тощо)');
- 21) хліб-сіль** ('1. Харчі, їжа. 2. Паляниця хліба й сіль, які за старовинним українським звичаєм підносять на знак великої поваги до того, кого зустрічають, під час урочистих церемоній' [2, т. 11, с. 82]: *водити хліб-сіль* ('бути з ким-небудь у дружніх стосунках; товаришувати');
- 22) цибуля** ('1. Овочева городня рослина з їстівною цибулиною і їстівним трубчастим листям') [2, т. 11, с. 206]: *нагодувати цибулькою* ('жарт. побити кого-небудь');
- 23) часник** ('1. Овочева городня рослина з різким смаком і запахом, що належить до цибулиних культур родини лілійних; вживається як страва, приправа, а також у медицині' [2, т. 11, с. 277]: *втерти часнику* ('побити, суворо покарати кого-небудь');

24) яблуко (‘1. Плід яблуні (перев. кулястої форми)’ [2, т. 11, с. 619]: *яблуко розбрату (чвар)* (‘книжн. Причина ворожнечі, суперечок, незгод між ким-небудь’);

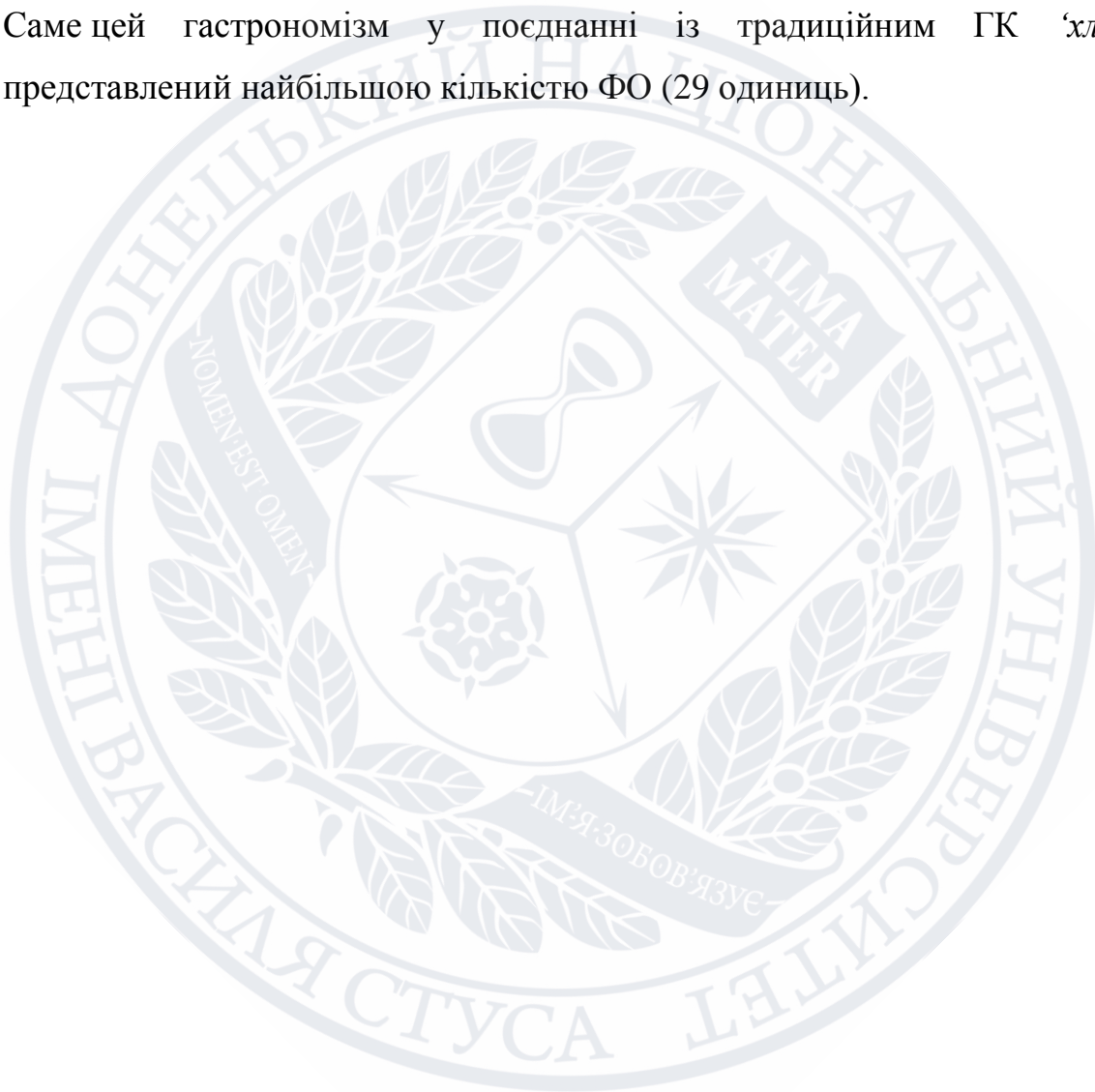
25) яйце (‘1. Захищена від зовнішнього впливу різними оболонками чи шкаралупою овальної форми сукупність білка й жовтка, з яких утворюється зародок птахів та деяких тварин (уживається як продукт харчування)’ [2, т. 11, с. 631]: *не вартий (не варт) виїденого яйця* (‘якого можна не брати до уваги, яким можна знехтувати; який не має ніякого значення’).

Висновки до розділу 2

Національна кухня є специфічним продуктом культури. У розділі встановлено вторинну знакову систему харчового (гастрономічного, глютонічного, кулінарного) коду культури в українській фразеології. Основними репрезентантами ГКК українців є ‘*страви*’ та ‘*продукти харчування*’. Як виразний компонент ГКК українська страва у фразеології широко представлена рядами ФО. Зауважимо, що ФО з компонентом ‘*страва*’ у словнику трансльовані колоритно, з використанням інших культурних кодів (зооморфного, духовного, предметного тощо). ГКК українців репрезентовано 19 стравами, такими як: *борщ, бублик, вареник, вишкварки, галушки, грінка, закуска, калач, каша, книш, крашанка, кутя, паска, печений гарбуз, пиріг, сало, харчі, юшка, яєчня*. Із них виявлено широкий спектр власне-українських національних страв: *борщ, галушки, вареники, сало, кутя, паска, печений гарбуз, крашанка*. Назви страв, трансльовані у фразеологічному словнику, виявляють культурне багатство української нації, їхні релігійні вподобання, а також вирізняють традиційну багату українську кухню серед інших кухонь світу.

ФО з компонентом ‘*продукт харчування*’ у словнику трансльовано з використанням інших культурних кодів (соматичного, предметного).

ГКК українців репрезентовано 25 продуктами харчування, такими, як: *боби, буханець, гарбуз, горіх, горішок, горох, гречка, гриби, груші, капуста, кислиця, ковбаса, лимон, масло, мед, м'ясо, оселедець, риба, сир, хліб, хліб-сіль, цибуля, часник, яблуко, яйце*. Репрезентанти виявляють архаїчні культурні уподобання української нації, а також овочеві та плодові багатства. У семантичному полі ГКК українців національний продукт 'хліб' – у центрі. Саме цей гастрономізм у поєднанні із традиційним ГК 'хліб-сіль' представлений найбільшою кількістю ФО (29 одиниць).

РОЗДІЛ 3

ПРОЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОЇ БАЗИ ДАНИХ ХАРЧОВОГО КОДУ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

3.1 Поняття лінгвістичної бази даних

Одним із понять прикладної лінгвістики (саме розділу комп'ютерна лінгвістика) є поняття лінгвістичної бази даних. Лінгвістичні бази даних, на думку І. В. Гарбери, «...забезпечують автоматизацію лексикографічної діяльності масового та спеціального призначення, тобто підготовку словників різних типів, дають змогу створювати запити, переглядати й аналізувати дані в різний спосіб, ураховуючи ті або ті параметри досліджуваних одиниць...» [16, с. 154]. Як зазначають І. В. Замаруєва, В. Б. Толубко, Л. О. Литвиненко, О. Ю. Ніколаєвський, ЛБД є ядром лінгвістичного забезпечення, яке в свою чергу є невід'ємною складовою систем автоматичної обробки природно мовної текстової інформації. Автори стверджують, що ЛБД є формальний запис знань про вхідну мову [28, с. 75]. Також на противагу ЛБД вони вирізняють інформаційну базу даних, яка «представляє формальний запис знань про світ (прикладну область)...» [28, с. 75]. Процес проєктування лінгвістичних баз даних з одного боку використовує загальні принципи побудови баз даних, а з іншого боку має певні особливості, які пов'язані з завданнями автоматичного опрацювання тексту [33].

Є. А. Карпіловська виокремлює два типи ЛБД за способом організації інформації: *ієрархічні* та *реляційні*. Ієрархічні подають відомості про мовні об'єкти за різними відношеннями їхнього підпорядкування (родо-видовими або «частина-ціле» тощо). Реляційні є інформацією про той чи той мовний об'єкт як сукупність його атрибутів, властивостей, характеристик, ознак.

ЛБД, на думку Є. А. Карпіловської, поєднують обидва способи організації інформації [34, с. 35–36].

Також авторка подає іншу класифікацію ЛБД (за обранням джерел формування). Тут вона зазначає *словникозорієнтовані* (словникові, лексикографічні) та *текстозорієнтовані* (текстові) бази даних. Тип вихідного джерела, спосіб представлення та організації в ньому мовної інформації визначають не лише структуру інфологічних моделей баз цих двох різновидів, але й спосіб роботи з ними, одержання з них потрібної інформації та вигляд машинних продуктів опрацювання таких лінгвістичних баз [34, с. 36]. *Словникові* бази даних, за Є. А. Карпіловською, – такі бази, які побудовані за текстами словників. *Текстові* бази даних – бази, побудовані на основі певного корпусу текстів [34, с. 48].

Є. А. Карпіловська вирізняє два основні етапи проєктування ЛБД:

1) *інфологічний* – етап відбору інформації та її структурування, тобто етап внутрішньої формалізації інформації, етап моделювання інформації. Інфологічний етап, на думку Є. А. Карпіловської, – це етап вивчення та опису певної предметної галузі, її внутрішньої формалізації. Завданням цього етапу, як вважає дослідниця, є відбір об'єктів опису, типів інформації про їхню будову та функціонування [34, с. 34–35].

2) *датологічний* – етап оформлення інформації відповідною мовою подання, придатною для комп'ютерного опрацювання, тобто етап зовнішньої формалізації інформації, етап моделювання її форми, перетворення інформації на дані. Завданням цього етапу є «...вироблення способів представлення об'єктів та інформації про них у пам'яті комп'ютера, спеціальних маркерів-сигналізаторів для безпомилкового «розпізнавання» комп'ютером того чи іншого типу інформації, правил взаємодії типів інформації та одержання з бази даних відомостей у потрібному вигляді або обсязі, тобто це етап зовнішньої формалізації інформації про мовні об'єкти...» [34, с. 35]. Цей етап формується із двох стадій (за Є. А. Карпіловською): а) *логічна* стадія – пов'язання концептуальної

інформаційної моделі з операційною системою певного типу комп'ютера, з тими СКБД (системами керування базами даних), якими він послугується, вибір форми організації даних, прийнятої і прийнятної для роботи; б) *фізична* стадія – вибір раціональної структури організації бази даних у пам'яті комп'ютера, методів роботи з нею, виходячи з тих можливостей, які надає система керування базою даних [34, с. 48–49].

У полі зору магістерського дослідження став *інфологічний етап* проєктування ЛБД харчового коду культури в українській фразеології.

3.2 Інфологічний етап проєктування лінгвістичної бази даних харчового коду культури в українській фразеології

Інфологічний етап проєктування лінгвістичної бази даних харчового коду культури в українській фразеології представлено проєктною таблицею (див. Табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Проектна таблиця лінгвістичної бази даних харчового коду культури в українській фразеології

№	Страва харчі	ФО	Код культури	Значення	Контекст	Лінгвокультурологічний коментар
1	боби	на бобах		ні з чим, без нічого	Я певний, що гал[ицькі] мудреці зостануться « на бобах »(М. Драгоманов); Де не взявся сивенький голубок та й залишив на бобах наших горобчиків (Панас Мирний);	Біб , бобу, чол. 1. Однорічна городня рослина, що має в стручках поживні плоди. 2. Плоди цієї рослини. 3. Дрібний плід, стручок деяких городніх і польових культур з родини бобових [СУМ, т. 1, с. 172].
2-11	сало	як бобер у салі	ГК+ЗК	дуже добре, заможна, безтурботно	Живе як бобер у салі (Укр. присл.)	Сало , а, сер. 2. Відокремлений від м'яса підшкірний свинячий жир, що зберігається солоним і вживається сирим, смаженим чи вареним [СУМ, т. 9, с. 18].
		залити (залляти, налити) сала за (поза) шкуру	ГК+СК	завдати кому-небудь великого горя, страждань, дуже	– Та всі вони, всі йому за шкуру сала залили! Всі ці мужлаї кляті! (Б. Грінченко); – Ще вона мало натерпілася	

				дошкулити комусь	від тих панів, ще вони мало залляли їй сала за шкуру	
					за часів панщизняних?! (М. Коцюбинський); Та вже ніхто такого поза шкуру сала не залляв , як ті прокляті офіцери. От уже намучили народ! (Нар. опов.)	
		як (мов, ніби і т. ін.) кіт до сала	ГК+ЗК	жадібно, дуже енергійно	Допавсь, як кіт до сала (Укр. присл.)	
		як (мов, ніби і т. ін.) кіт на сало	ГК+ЗК	ласо, пожадливо, заздрісно	Коли хто в простенькій одежі, то він на тих і не дивиться, а все поглядає як кіт на сало тільки на жупанних (Г. Квітка- Основ'яненко).	
		чия кішка сало з'їла	ГК+ЗК	хто винен	Поспіхом переписував [управитель] конторські книги набіло, та, знаючи добре, чия кішка сало з'їла , заздалегідь збирався тікати (Дніпрова Чайка).	

	мазати (мастити, намазувати і т. ін.) / намазати (намастити, помастити і т. ін.) салом п'яти (рідше п'ятки)	ГК+СК	1. готуватися до втечі або втікати звідки- небудь. 2. поспішати	1. І держава не вдержалася і і помазанник мусив п'яти салом мазати та втікати з України (В. Еллан- Блакитний); – А чого нам боятися окупантів! Ми дома, нехай вони бояться, бо не сьогодні-завтра, а доведеться п'яти салом намазувати (П. Панч); 2. – Я не з тих, хто, потрапивши в оточення чи ще в якусь скруту, намазують п'ятки салом і кидають своїх (П. Автомонов).	
	як (мов, ніби і т. ін.) на сало		досита, досхочу, надміру	Дивлюсь, як сказала моя баба.. Годує їх [монахів], мов на сало , а ті тому й раді (Г. Хоткевич).	
сало+хліб	дурне сало без хліба	ГК+ГК	лайл. нерозумна, обмежена, ні до чого не здатна людина	Кинувши трубку, він вилаявся цього разу по- домашньому: – Ех ти... халепа! Дурне сало без хліба! (В. Козаченко).	
	як салом по губах	ГК+СК	кому-небудь приємно,	– Що на майдані робиться? – Мітингують, пане отаман.	

				радісно	– Тур заявив, що годі. А гайдамакам як салом по губах (П. Панч).	
	вареник + масло (вареник+ сметана)	як вареник у маслі (у сметані)	ГК+ГК	дуже добре, безтурботно або заможно	Плаває як вареник у маслі (М. Номис); Крав [конвоїр], безумовно, мав кілька штаб-квартир у кожному селі в молодих одиноких удів і жив собі як вареник у маслі (Ю. Збанацький);	Вареник – невеликий варений виріб, зліплений з прісного тіста і начинений сиром, ягодами, капустою і т. ін. [СУМ, т. 1, с. 291].
13-27	каша (березова каша, гарбузова каша)	варити кашу (квашу)	ГК	1. з ким. Робити що-небудь, залагоджувати яку-небудь справу з кимсь. 2. з чого. Будувати свої міркування, ґрунтуючись на ненадійних, хибних відомостях або на вигадках; вигадувати	1. Сиверяни впевнилися, що пан Бжеський – людина розумна й хазяйновита і що з ним можна варити кашу (З. Тулуб). 2. – Це я семиділ? – Ти на токарних працював і варив кашу з неіснуючої нової технології (П. Автомонов).	

		в кашу вкипіти		затіяти неприємну, складну, з великими клопотами справу	Неспеціалісту навіть важко собі уявити, в яку кашу ми вкипіли (Ю. Яновський).	
		заварити кашу (пиво, халепу)		затіяти щось дуже складне, клопітне, що загрожує неприємними наслідками	Наймичка Килина, побачивши, яку кашу заварив Яків, побігла сказати Насті (Панас Мирний); Поїхав я до батька і розказав йому всю подію; він одмовив: – Сам заварив пиво , сам і хлебчи його! (Збірник про М. Кропивницького).	
		наварити каші (пива, гіркої і т. ін.)		зробити щось небажане, неприємне і т. ін.; наробити лиха, завдати клопоту.	Одні лише співчували йому пошепки. Другі уникали розмови з ним. Мовляв, сам наварив каші , сам і їж (Д. Ткач); Такий-то був той гадюка, що наварив нам гіркої на довгі роки! (П. Куліш).	
		каші (пива) не звариш (не навариш)		не домовишся, не дійдеш згоди,	– Ні, з вами каші не звариш! – промовив голосно панич, закриваючи	

				взаєморозуміння з кимсь	книжку (Панас Мирний); – Він, – каже [Гриць до Івана], – гордий. З ним не звариш каші (Л. Костенко); Безбородько відчув, що з Марком сьогодні можна буде зварити кашу (М. Стельмах).	
		мало каші з'їв		1. дуже молодий, недосвідчений. 2. бути в дитячому віці	1. – А я в бригаду вашу!...– Ще мало з'їла каші , іще рости, рости, Оленко, бо зовсім ти маленька! (М. Стельмах); 2. – Я ще на припічку кашу їла та гусенята пасла, а вона [Параска] вже ганяла по вулицях та по досвітках за хлопцями (І. Нечуй - Левицький);	
		на припічку кашу їсти	ГК+ПК	дуже малий хто-небудь	Про одруження ніколи й мови не заводив [Грицько] А якщо дівчина сама, бувало, підведе його до цієї теми, признавався одверто: «Моя молода ще на припічку кашу їсть! » (А. Головка).	

		заварилося каша		<p>1. почалася якась складна і клопітна, переважно неприємна справа;</p> <p>2. зчинилася сварка, бійка, сталося цілковите безладдя</p>	<p>1. Дивно, що й Кузьма Власович сполошився. Під вечір оце зайшов – пригнічений, винуватий якийсь. – Неприємна заварилося каша (Н. Тихий).</p> <p>2. Така каша заварилося на полі бою (Ю. Яновський).</p>	
		каша скисла		<p>кому-небудь не вдалося успішно здійснити свій план, свої наміри, задуми і т. ін</p>	<p>– Ми йтимемо через усю Україну, і після кожного селища нас ставатиме більше – Тепер [нашим ворогам] каша скисла (Ю. Смолич).</p>	
		скуштувати каші		<p>зазнати багато горя, лиха; набідуватися</p>	<p>Ті, що скуштували окупаційної каші, либонь, добре розуміють, почім фунт солі, набралися лиха й рватимуться в бій, аби відомстити за все, що їм судилося пережити (С. Голованівський).</p>	

		березова каша (припарка)	ГК+РК	жарт. різки для покарання	Як буде добре вчитись, то я їй і намисто, і серги, і перстень привезу, а як же ні, то привезу березової каші (Т. Шевченко).	
		пригостити / пригощати березовою кашею	ГК+РК	жарт. відшмагати різкою, лозиною когось	З березових гілочок вив'язуються добрячі мітли, а також гнучкі віники, з котрих легко можна висмикнути лозину, щоб пригостити неслухняних дітей березовою кашею (О. Левада).	
		скуштувати (покуштувати) березової каші	ГК+РК	ірон. бути побитим	– Давно березової каші хочеш скуштувати ! Я тобі не дяк у школі. Мене не обдуриш! (Д. Косарик); Побачила вона Романового батька і сказала йому, що Роман у класі дуже пустує.. Романові дома довелося покоштувати [покуштувати] березової каші (С. Васильченко).	
		скуштувати гарбузової каші	ГК+РК	ірон. дістати відмову при сватанні, залицянні	– Думаєш не знаю, скільки залицальників біля неї [Наталки] кружляло, як мухи? А всі впіймали	

				облизня, гарбузової каші скуштували! (Є. Гуцало)	
		каші (їсти) просить		жарт. подертий і потребує лагодження (про взуття та одяг)	Він дав Дикунові свою стару кирею і майже нові чоботи, бо козакове взуття вже давно просило каші (С. Добровольський).
	яйце, яєчня	не вартий (не варт) виїденого яйця(вишкварки, дірки з бублика, фунта клоччя і т. ін.).		якого можна не брати до уваги, яким можна знехтувати; який не має ніякого значення	– Агроном не мусить його цікавити. Плювать йому на агронома з його копійчаними таємницями, що, напевне, виїденого яйця не варті (О. Слісаренко).
		відрізнити Божий дар від яєчні	ГК+ДК	розбиратися в чому-небудь	Більше Паршецький не слухав високого гостя. Надто вони розумні там зібралися, на тих горбах. Певно, вважають, що тут сидять одні остолопи, які не вміють відрізнити Божого дару від яєчні (М. Ю. Тарновський).
30	крашанка	з вареної крашанки курча висидить	ГК+ЗК	ірон. надзвичайно хитрий, спритний	Це він на людях посміхається – хитрий. З вареної крашанки курча висидить (М. Зарудний);
					Крашанка , и, жін. 1. Пофарбоване куряче яйце, призначене для великодніх

					І хоча новітній граф, без сумніву, такий спритник, що з вареної крашанки курча висидить , – шани йому все-таки не діждаться за свої численні таланти й подвиги (3 газети).	свят [СУМ, т. 4, с. 330].
31	вишкварки	масляні (позаторішні) вишкварки	ГК +ГК	зневажл. Що-небудь незначне, не варте уваги; дрібниці	– За що ж його [сина] узяли? – А враг їх матір знає. За масляні вишкварки! (Панас Мирний); – Толкуються [говорять]! Про що толкуються? Про позаторішні вишкварки? (Панас Мирний); – Та годі вам гризтись за масляні вишкварки! (І. Тобілевич).	Вишкварки , рок, мн. (одн. вишкварка, и, жін. і рідше вишкварок, рка, чол.), розм. 1. Добре просмажені шматочки сала і залишки від сала після витоплення з нього жиру [СУМ, т. 1, с. 542].
		зробити вишкварки		суворо покарати когонебудь	От князь і розлютувався: – Ти, – каже, – усіх вилічував, а моєї дочки не хочеш? От тобі строку одні сутки [одна доба]. Як не виженеш чорта, то я з тебе зроблю вишкварки (О. Стороженко).	
32-	хліб	відбивати		позбавляти	– На кого ж ви вчилися? –	

57	(хліб-сіль, скибка від хліба)	(відбирати, перебивати) / відбити (відібрати, перебити) хліб		кого-небудь заробітку, беручись за ту саму роботу	Теж на вчителя! Мало не перебив ваш хліб , – білозубо засміявся Марко (М. Стельмах);	
		відривати [шматок] [хліба] від рота		відмовляти собі у найнеобхідні шому заради кого-або чого- небудь	– Чи я ж його не любила, не жалувала? Од свого рота одривала шматок хліба та годувала його (І. Нечуй- Левицький).	
		дати хліб у руки	ГК+ СК	допомогти здобути кому- небудь засоби для існування (про освіту, спеціальність, роботу тощо)	Через тиждень почнуться курси трактористів. Відпусти свого Петра на курси. Даси йому хороший хліб у руки (М. Томчаний).	
		добувати хліб		заробляти собі на прожиття важкою працею	Коли людство це зрозуміє, кінчиться прокляття Адама – «в поті лиця добувати хліб свій » (О. Довженко).	

		ділити хліб-сіль (хліб і сіль) / ділити хліб-сіль пополам (порівну)		<p>1. спільно харчуватися з ким-небудь (перев.в умовах матеріальної скрути).</p> <p>2. жити спільними інтересами, турботами</p>	<p>1. По від'їзді Тасі Раїса умовилася столуватись у старої матушки. Щодня утрюх вони ділили хліб-сіль (М. Коцюбинський).</p> <p>2. Одного села люди, однаково жили, вкупі хліб-сіль ділили, вкупі робили!.. а тепер одні – вільні, другі – невольні! (Панас Мирний);</p> <p>– Павло Тимофійович! Знову прийшлося зустрітись нам, ділити хліб-сіль пополам (І. Гончаренко).</p>
		ділитися останнім (заст. посліднім) [шматком хліба]		<p>виявляти співчуття, доброту, людяність у ставленні до когось</p>	<p>Брати завжди жили дружно: в біді ділилися останнім шматком хліба (З усн. мови);</p> <p>– Вони [тесть і теща Нечипора] усе старцям подавали, та бідних зодягали, та з неймушим посліднім куском хліба розділялись (Г. Квітка-Основ'яненко).</p>

		жити не хлібом єдиним (одним)		крім матеріальних, мати й духовні інтереси	Усвідомлення духовних цінностей вже здавен відкарбувалося в мудру й лаконічну формулу: не єдиним хлібом живе людина (З газети).	
		з'їсти хліба		пожити на чиєму-небудь утриманні	– Мені, старій, довелося його хліба з'їсти (Панас Мирний).	
		на хлібах (на хлібі)		за чийсь рахунок, на чийомусь утриманні	Санаторці жили на хлібах Якіма Івановича Потопальського мов у Бога за дверима (ІО. Збанацький).	
		[і] хліб і до хліба		необхідні засоби для існування; достаток	– Все в мене поки що є: і хліб і до хліба (О. Гончар); – Чого ви, мамо, є в нас, слава Богу, хліб і до хліба , поле, воли. – Якби ти взяв ще дівчину не вбогу, то, може б, якось і прожили (Л. Костенко)	

		легкий хліб (легкі хліба)		<p>1. засоби для існування, здобуті без труднощів, без особливих зусиль.</p> <p>2. неважка робота, заробіток без важкої праці, без докладання великих зусиль.</p> <p>3. нескладна справа, просте завдання</p>	<p>1. – Ви не думайте, що я на легкім хлібу [хлібі] виросла (І. Франко);</p> <p>2. – Він, сестрице нероба, і він ледащо: змалечку служив у дворі за льокая [лакея].</p> <p>Звук на легкім хлібі (М. Коцюбинський);</p> <p>3. – Попереджаю, товариші, – ми йдемо не на легкий хліб. Може, доведеться комусь загинути від кулі гітлерівця. Кому, може, доведеться в катівні кінчати молоде життя (Ю. Яновський).</p>	
		лежаний (лежачий) хліб		<p>засоби для існування, здобуті легко, без особливих зусиль</p>	<p>Попові а [і] котові – то лежаний хліб (М. Номис);</p> <p>– Роботи не боюсь: треба жити, то треба й робити. Щоб не було од Бога гріха, а од людей сорому. Нема нігде хліба лежачого (Марко Вовчок).</p>	

		проханий (прошений, ласкавий) хліб (шматок)		милостиня	Гірко мені проханий хліб їсти (А. Хижняк); Проханий шматок горло дере (Укр. присл.)	
		свій хліб, свої хліба		засоби для існування, здобуті власними зусиллями; власні заробітки	Треба було й йому, скінчивши школу, злазити з батьківської шиї, – свого хліба шукати (Панас Мирний); Підігнуло воно [цуценятко] хвоста і пішло « на свої хліба ». Десь щось вкраде, десь щось на смітті випорсає або хтось недогризок підкине (Ю. Мельничук).	

		хліб насущний (насушний)	ГК+ДК	1. засоби, необхідні для прожитку, для існування. 2. щось найістотніше	1. Хліборобу честь і слава, перша чарка йому йде, Його праця-бо кривава хліб насущний нам дає (І. Манжура); – Люба мамочка! Отримали ми вчора гроші, – спасибі тобі за них, тепер уже і « хліб насущний » надовго забезпечений (Леся Українка); 2. Вугілля називають насущним хлібом промисловості (З газети).	
		шматок хліба стає поперек горла (шматок хліба стає руба в горлі)	ГК+СК	у кого-небудь з певних причин зникає бажання їсти.	– Їсть мене свекруха, як їржа залізо, за ті поросята, дорікає і при вечері, і від того шматок хліба мені стає поперек горла (З журналу); Стає руба шматок хліба в горлі, як вона згадає про це [докори], сідаючи їсти (Панас Мирний).	

		[і] хлібом не годуй,а...		уживається для вираження чиеї-небудь пристрасті до чогось	Почали з батьком про кавалерію говорити, бо старого Кирила хлібом не годуй , а дай пригадати, як він... на Варшаву ходив (М. Зарудний); Завжди знайдеться людина, яку хлібом не годуй , а дай повчити когось (3 газети).
		їсти казенний хліб		жити за рахунок держави	Довелося їй на старість казенний хліб їсти (М. Коцюбинський).
		їсти сухий хліб		жити у нестатках, у бідності, нужді.	Люди зі своєї роботи щось мають, а ти весь вік сухий хліб їси (Григорій Тютюнник).
		їсти хліб		1. мати все необхідне для життя. 2.чий. Бути на чиемусь утриманні, забезпеченні	1) Я торгую яблуками і з того хліб їм (М. Старицький); 2) – Я краще кози доїтиму..., а не буду їсти його хліба! (М. Коцюбинський); Він аж: плечі розправив від гордоців за сина, його син .. не даром їсть хліб народний (О. Гончар).

		скуштувати (покуштувати) хліба		<p>1. побути в неприємному, важкому становищі або пожити певний час так, як хто-небудь інший.</p> <p>2. пізнати, як дістається певний заробіток</p>	<p>1. Були між наших сусідів і такі, що в Парагваї скуштували заморського хліба та й подалися далі шукати щастя-долі (І. Муратов).</p> <p>2. Відтоді, як постояв він разом з дядьками простим молотобійцем біля ковадла і покуштував їхнього хліба, вже не покидало його відчуття того, що якоюсь часткою душі він мовби належить цим людям</p>	
		сідати на легкий (на легший) хліб		<p>переходити на нескладну роботу, одержувати легше завдання, яке можна виконувати без труднощів і клопоту</p>	<p>З нового поповнення не дав [командир роти] мені жодного. «Ти, – каже, повільно виховуєш, тобі з новими людьми важко, сідай на легший хліб...» (О. Гончар).</p>	

		відрізана скиба (скибка) [від хліба]		1. Людина, яка відділилася від родини, стала жити самотійно (перев. про дочку, що вийшла заміж). 2. Людина, яка втратила зв'язок із своїм середовищем, з колективом, змінила рід діяльності	1. Одрізана скиба од хліба (вийшла заміж) (М. Номис); [Хивря:] У мене вже ні за ким більше рушниковати. Векла вже відрізана скибка від хліба (Укр. поети-романтики); 2. Він пішов з відділу на іншу роботу і тепер для нас – відрізана скиба (З журналу).
		недосипати (недосипляти) / недоспати [ночей], [і (та)] недоїдати/ недоїсти [хліба (шматка хліба)]	ГК+ ТК	довго і тяжко працювати, відмовляючи собі в найбільш необхідному	День і ніч Антон і Катерина недосипаючи та недоїдаючи , мов пекельні, товклися на своєму шматку поля (С. Чорнобривець).
		переїдати / переїсти хліб		занадто довго бути на чиемусь утриманні	Пожитки взяла [Василинка] з собою, – гойднула рогатим вузликом, – а більше мені від матері нічого не треба.

				Ви подумайте, що я ваги хліб переїдатиму чи без роботи сидітиму. Кину школу й піду в лапку або до худоби (Є. Гуцало).	
	перепадати / перепастися на хліб		мати мізерний заробіток	– Піду до кого або хто покличе [попрати] – може, хоч на хліб перепаде (Панас Мирний).	
	перерізати хліб		етн. дати згоду на одруження	– Наталка не гуляє. Вже хліб перерізували –ще на тому тижні (Сл. В. Ужченка).	
	дурно (даремно, марно) хліб (харч) переводити (їсти)		не приносити ніякої користі	– А збирайся лишень, Чіпко, на завтра в найми, – каже Мотря. – Годі вдома сидіти та хліб переводити , – пора й самому заробляти (Панас Мирний); – Нічого не робиш, ледащо! Дурно мій хліб їси! (Марко Вовчок).	
	водити хліб-сіль (хліб і сіль)		бути з ким-небудь у дружніх стосунках; товаришувати	Колись же таки, за чоловіків, хліб-сіль водили (Олена Пчілка)	

58-64	мед	влипнути як муха в мед	ГК+ЗК	потрапити в надзвичайно скрутне становище	«Ну що ж, стріляй!» – сам собі сказав Дерміцель і повів стволом автомата, спрямовуючи його в напрямку вартового. Отак влипнути як муха в мед , потрапити як жаба в пащу вужа! (П. Гуріненко).	
		влити в бочку меду (в мед) ложку дьогтю	ГК+ПК	зіпсувати все якоюсь незначною, але неприємною дрібницею	– Тарасенко наприкінці влив у бочку меду й ложку дьогтю: – А чи мав підліток злий умисел? (З газети).	
		скуштувати меду		зазнати чого-небудь (звичайно неприємного) на власному досвіді; відчути щось самому	– По правді сказати, умирати я не вмирав. Ну, та це пусте – спробувати можна. – Тим паче, – додав сивий дід, – що доведеться тільки раз на віку скуштувати того меду! (М. Старицький).	
		летіти / налетіти, як мухи на мед	ГК+ЗК	охоче поспішати кудись з намірами	Летять, як мухи на мед (Укр. присл.); Курити хочеться. Кращої принади не вигадасш.	

				одержати задоволення, насолоду і т. ін	Налетять, як мухи на мед (3 газети).
		липнути, як (мов, ніби і т. ін.) бджоли (мухи) до меду	ГК+ЗК		Дівчата липли до його [нього], як бджоли до меду (І. Нечуй-Левицький); Парубки липли до неї, як мухи до меду (Р. Іваничук).
		лити медові речі		1. виявляти свою приязнь до когось або великий інтерес до кого-, чого-небудь; намагатися бути біля об'єкта своєї уваги. 2. говорити облесливо, нещиро і т. ін.; підлещуватися до когось	Ліз людям у душу, лукавив, просив дати в борг грошей, без упину лив медові речі (3 журналу).

		як (мов, неначе і т. ін.) медом (салом) по губах мастити (мазати)	ГК+СК	1. говорити з кимсь улесливо, нещиро і т. ін. 2. улесливо, догідливо, нещиро	1. – Чи дозволите? – і далі неначе салом по моїх губах мастить (Є. Гуцало). 2. Говорить Одарка, як медом мастить , що не слово – то медяник (Є. Гуцало).	
		дати меду		ужалити кого-небудь (про бджолу, осу, джмеля)	– Он сьогодні Іван підобрав уранці джмеля, так він йому меду й дав (Панас Мирний).	
65-67	кутя + мед	Ні мед ні кутя	ГК+ГК	тяжко, погано і т. ін. комусь	– Дядька під корінь війна підрубала. А коли підрубала, значить, селянське господарство, то тут тобі й робочому ні мед ні кутя, і тим, що пишуть ото та на рахівницях клацають (Ю. Збанацький).	Кутя , і, жін., етн. 1. Обрядова каша з ячмінних або пшеничних зерен, уживана з солодкою підливою напередодні різдва чи водохреща [СУМ, т. 4, с. 419].
		передавати / передати куті меду	ГК+ГК	перевишувати норму, міру в чому-небудь або перебільшувати що-небудь	Узяв [Микита Павлович] у руки шматки пружини і почав розглядати блискучу на зламах сталь. Гартom не догодили, передали куті меду . Пружина має бути трохи м'якшою (П. Інгульський);	

					Віктор згадав пророцтво інститутського професора. В дечому має рацію Яків Степанович, хоча, звичайно, передав тоді куті меду (В. Гужва).	
		додавати / додати куті меду	ГК+ГК	підсилювати якесь враження, навмисно підбурювати кого-небудь	– А здирливий [о. Артемій], а запопадний, крий Боже! І до княгині підскочить, і до пана підплигне! – додавав писар куті меду (І. Нечуй-Левицький).	
68- 69	буханець	вліпити буханця		ударити кого- небудь	А іноді, було, й буханця уліпить [Мотря] Чіпці у спину, щоб довго не роздумував (Панас Мирний)	Буханець , иця, чол. Зменш. до бухан. Бухан , а, чол., розм. 1. Пшенична або гречана хлібина; взагалі одна хлібина [СУМ, т. 1, с. 266].
		годувати бебехами (буханцями)		бити кого- небудь	Хома подумав, що ще трохи його товкмачив, прийнявсь лежачого шкварити... знай його бебехами годує (Г. Квітка-Основ'яненко); – Оце діждався діточок на	

					старість... Не хлібом, а бебехами годують (Григорій Тютюнник)	
70	галушки	всипати на галушки		дуже виляяти, суворо покритикувати	– Прокіп хіба не попереджав тебе? Ілько не відповів. – Ну за це доведеться старому на галушки всипати . Я ж просив його (А. Хорунжий).	Галушка , и, жін. Різаний або рваний шматочок прісного тіста, зварений на воді або на молоці [СУМ, т. 2, с. 22].
71-72	мак (часник)	втерти маку (часнику)		побити, суворо покарати кого-небудь	За нові його [кавалера] вибрики я такого йому втру маку , що навіки відхочеться йому женихатися (Переклад М. Лукаша); – Іч, який – чого захотів!? Я зараз як втру тобі часнику , то надовго забудеш про театри.	
		як (мов, ніби і т. ін.) за (на) гріш маку	РК+ ПК	дуже багато	Багато, як за гріш маку (М. Номис); – Оце добре! – перехопив Лука, – твоя Марія і моя Марія. Тих Марій на світі – як за гріш маку (М. Коцюбинський); Повиправляйте тільки собі друкарські помилки, бо їх там як за гріш маку	

					(М. Коцюбинський); Міністрів отих .. зібралося, мов на гріш маку (М. Стельмах).	
73-75	юшка	як (мов, ніби і т. ін.) шилом юшки вхопити	ГК+ПК	дуже мало	– Та піді мною аж жижки затремтіли, коли я побачив, як всі читають цей Маніфест про війну, а радості мов шилом юшки вхопили (Переклад С. Масляка).	Юшка , и, жін. 1. Суп м'ясний, картопляний, рибний і т. ін. [СУМ, т. 11, с. 617].
		червона юшка		Кров	Умитих червоною юшкою , майже непритомних, їх [арештантів] відвезли у поліцію (Ф. Маківчук).	
		набратися юшки (юхи)		зневажл. перейнятися чийми-небудь поглядами, думками, настроями і т. ін.; засвоїти чийсь манери, звичаї і т. ін	Школярської юхи набрався (М. Номис).	
76	в'юн	як (мов, ніби і т. ін.) в'юн [посолений(в	ГК+ПК	1. дуже швидко, прудко.	1. Архітектурний юнак вертівся мов посолений в'юн (П. Загребельний);	

		ополонці, на сковороді)]		2. дуже, надзвичайно	2. – Але й це правда, що Прокіп у колгоспі – господар, і коні в нас гладкі та верткі всі як в'юни (П. Козланюк).	
77- 80	гарбуз (печений гарбуз)	годувати гарбузами		відмовляти тому, хто сватається	– У нас не попадайсь, зараз провчимо, а найбільше тих, що добрих людей замість рушників та годують гарбузами (Г. Квітка- Основ'яненко); Дівчині вже вісімнадцять минуло, а вона й досі женихів гарбузами годує (М. Стельмах).	Гарбуз , а, чол. 1. Городня сланка рослина з великими круглими або овальними плодами. 2. Плід цієї рослини. [СУМ, т. 2, с. 30].
		давати (підносити) / дати (піднести) [печеного] гарбуза	ГК+РК	відмовляти кому-небудь у сватанні	Маринка наша довго ховалася, та син старости виказав, – він до неї колись сватався, а вона йому гарбуза піднесла (О. Іваненко).	
		остатися (лишитися, бути / т. ін.) з гарбузом		жарт. дістати відмову під час сватання	Не один слав їй старостів, та з гарбузом остався (П. Грабовський).	
		роздавати гарбузи		(про багатьох або багатьом)	Може, з десяток женихів залітало на обійстя	

					Вариводи, щоб одержати Ярини та пару добрячих волів з млином на підпряжку, так скажена дівка всім женихам роздала гарбузи (В. Речмедін).	
81-84	горішок, горіхи	твердий (міцний) горішок		1. людина зі складним характером. 2. складний, важкий (для вивчення, виготовлення і т. ін.) 3. складно, важко здійснити	1. – Ця дівчина – твердий горішок , з нею треба поводитися обачніше (М. Івасюк); 2. Кількапудова деталь плавучого крана для багатьох токарів виявилася « міцним горішком » (З газети). 3. – Я вас веду не до легкої перемоги! Це буде досить твердий горішок (Переклад С. Масляка).	
		горішок не по зубах	ГК+ СК	дуже складна справа, не під силу кому-небудь	Взявся Григорій за них [розрахунки] охоче, та швидко запал пропав: горішок виявився не по зубах (З газети).	

		лобом горіхи розбивати	РК+СК	марно витрачати зусилля, час, займаючись справою, не вартою уваги	– А кажуть, що комендант до вас кожную ніч ходить. – Ну, досить лобом горіхи розбивати (Григорій Тютюнник).
		дати на горіхи		дуже виляяти, покритикувати кого-небудь	– Тепер держись. Зараз вона [Текля] дасть і нам на горіхи . Ось тільки побачить (В. Кучер).
85-87	горох капушта (горох)	горох з капустою	ГК+ГК	що-небудь таке, в чому важко розібратися; щось невпорядковане та незрозуміле, наплутане і т. ін.	Словом – горох з капустою , нічого не розбереш, що там діється. Кипить, мов в горшку (М. Коцюбинський).
		наколоти гороху з капустою	ГК+ГК	змішати все до купи, наплутати	[Петро:] Сю штуку написав москаль по-нашому і дуже поперевертав слова. [Виборний:] Москаль? Нічого ж і говорити! Мабуть, вельми нашкодив і наколотив гороху з капустою (І. Котляревський).

		[краще (треба)] наїстися гороху		уживається для вираження неможливості переконати кого-небудь у чомусь, довести щось; не можна	З вами говорити – гороху наїстись! (М. Старицький); З тобою говорить, то треба б, бачу, наїстися гороху! (І. Франко).	
88	гречка	нехай (хай) буде гречка		жарт. Уживається для вираження згоди; гаразд, добре	Нехай буде гречка , аби не суперечка (М. Номис); Він не став заперечувати. Нехай буде гречка , виконає завдання (З газети); – Тільки не треба про смерть. – Хай буде гречка! Не будемо про смерть (П. Автомонов).	Гречка , и, жін. 1. Однорічна трав'яниста медоносна рослина, із зерен якої виготовляють високопоживну крупу та борошно. 2. Зерно цієї рослини. [СУМ, т. 2, с. 164].

89-90	риба	знов (знову) за рибу гроші	ЗК+ПК	жарт. уперто наполягати на чомусь, настирливо повторювати те саме	– Оце тобі й раз! – розвів руками Заруба. – Я пожартував, а ти, Павле, знов за рибу гроші Починаєш усе спочатку (В. Кучер); Він ревниво заступав князя від своїх антропосів, найперше ж – од Сивоока, боявся, видно, що Сивоок знов почне за рибу гроші (П. Загребельний).	
	риба + м'ясо	ні риба ні м'ясо	ГК+ЗК	1. безвольна, безхарактерна людина; ніякий. 2. щось невизначене, неясне, невиразне.	1. – На світі страх багато тих людей, що мовляли Ви, ні риба ні м'ясо , а треба ж і їм десь подітись (Леся Українка); 2. – Прізвище в землячка змінене, не розбереш, якої він національності: ні риба ні м'ясо (Л. Богуславець).	
91	груші	на потрушені груші		дуже пізно, під кінець	Розмова почалася вже давно, і Гриша прийшов, як сказала б бабуса, на потрушені груші (В. Большак).	
92	гриби	дешевший від грибів		недорогий, дуже дешевий	– Там землі не міряно, а людей жменя. А де людей	

					маю, там земля дешевша від грибів (М. Стельмах).	
93-96	бублик, гречаний бублик	дірка з (від) бублика		абсолютно нічого	– Мовчи, Марино,– не вгавав Левко. – Що я там маю з того шоферування? Дірку з бублика (В. Кучер); – Ця справа не варта дірки з бублика (М. Зарудний); Начальству – ордени, а споживачеві – дірка від бублика (3 газети).	
		хоч бублик чіпляй		кирпатий, задертий догори (про ніс)	Від сонця заслонила Ганнуся, виставляючи свого хоч бублик чіпляй носа (3 журналу).	
		ламатися, як (мов, ніби і т. ін.) гречаний бублик	ГК+РК	неспішно реагувати на чиєсь прохання, чийось пропозицію і т. ін.; навмисне вагатися, упиратися, зволікати	– Ти не чуєш, що тебе старші питають? – Чую, Левку, не оглухла, – з серцем напівобернулась до нього.. –То чого тоді ламаєшся, мов гречаний бублик? – ще більше похмурнів Левко. – Ціни собі не можеш скласти? (М. Стельмах).	
		тримати (держати)	ГК+СК	1. не журитися, зберігати	1. – Головне, Романе, держ хвоста бубликом! – міцно	

		хвіст (хвоста) трубою (бубликом)		почуття оптимізму; бути впевненим у собі. 2. зневажл. бундючитися; не зважати на інших	потиснув руку і подався з подвір'я Шмалія (М. Стельмах). 2. Всі ходять, голови задривши і хвіст бубликом (О. Копиленко).	
97	горіхи, кислички, бублики	дістанеться на горіхи (на кислички, на бублики)		хто-небудь буде покараний за якусь провину	– Іди сюди, волоцюго! З тебе все лихо встає. Іди й ти [Василію] за нами. І тобі дістанеться на горіхи , – сказав він (Панас Мирний); Він, замість олії, підлив гасу – переплутав пляшки. Дісталось на горіхи (В. Минко); – Це вірно, – підтримав інший селянин. – Бува Костур повернеться, то дістанеться нам на кислички (Л. Юхвід); Я й мамі не казав за гадюку, бо знав, що мені б досталось [дісталось] би на бублики (І. Нечуй- Левицький).	
98	кислиця	мов кислицю		скоса,	Подивився мов кислицю Кислиця , і, жін.	

		з'їв		неприязно	з'їв (Укр. присл.)	1. Дика яблуня з дрібними, дуже кислими плодами. 2. Дрібний плід цієї яблуні. [СУМ, т. 4, с. 153].
99	закуска	на закуску		на закінчення, на завершення, під кінець	Іван почав сатаніти: – Або ще синематограф цей вигадали, проклятуший: «Зигомара» якогось дивляться, шість серій, а потім ще, на закуску , сьома (Ю. Смолич); На закуску – початківці. Накидаю оком: вірші – слабо-тонічні, біцепси – титанічні (А.Крижанівський).	
100	калач (мед)	[і (ніяким)] калачем (медом) не заманити		не можна вмовити, спонукати кого-небудь до чогось ніякими принадами, обіцянками і т. ін.	Тепер мене на такий обід ніхто й калачем не заманить! – думав Леонід Семенович, годуючись димом папіроски (І. Нечуй-Левицький); – А я думав, що скаргишся й просишся до райцентру... – Калачем не заманиш, товаришу начальник! (Ю. Яновський).	Калач , а, чол. Білий хліб особливої форми, випечений із крученого й переплетеного тіста [СУМ, т. 4, с. 75].

101-105	тісто, тісто+книш	не того тіста книш	ГК+ГК	не такий, як хтось, не схожий на інших	Знав я і таких, що в живії очі тобі бреше, як шовком шиє – хоч би моргнув, вражий син! Та Свирид Костомаха не того тіста книш (Марко Вовчок).	Книш , а, чол. Вид білого хліба з загорнутими всередину краями та змазаного салом або олією. [СУМ, т. 4, с. 198].
		з іншого тіста		не схожий на когось, не однаковий з ким-небудь	[Йосип:] Пани б то недоторканні?.. [Дмитро (регоче):] А звісно, вони з іншого тіста! (М. Кропивницький).	
		з одного тіста		однаковий з ким-, чим- небудь; подібний, схожий з кимось, чимось	[Катерина:] Всі ви [хлопці] з одного тіста. Мабуть, помру і не побачу справжнього кохання (О. Корнійчук); Усі світи, мабуть, з одного тіста (М. Рильський).	
		не з такого тіста		особливий, зовсім інший; відрізняється від когось поглядами, вдачею, становищем	Та що це? Куди він [Павло] її [Оленку] штовхає? Тікати з Ковалівки? О, ції Заруби не з такого тіста (В. Кучер).	
		з м'якого тіста		безвольний, непослідовний	Я вже знайома з сим паном, і правду ти кажеш, що він	

				у своїх діях, переконаннях	м'якого тіста (Леся Українка)	
106	ковбаса	котися ковбасою (ковбаскою)		1. уживається для вираження незадоволення, обурення ким- небудь і побажання позбутися його; 2. поспішати кудись, не затримуючись	1. – Херсонський катюга, англійської королеви холуй, – відчальною, поки не пізно! – неслись веселі погрози на море. – Котись ковбасою за горизонт! (О. Гончар). 2. [Дудка (до Хапчука):] Сенька, а ти йди за ним [машиністом] та дивись, щоб він там часу не гаяв. Ну, марш! [Хапчук:] Кочуся ковбаскою! (І. Микитенко).	
107- 110	крихта	до [останньої] крихти		1. повністю, геть усе; 2. дуже, надзвичайно	1.[Сестра Мархва:] Уже, либонь, свош матері усе розказала, до крихти відкрила (Панас Мирний); І все до крихти розказала [княжна], Мені і Ксенії сестрі (Т. Шевченко). 2. – Чув, як ганьбив мене цей празник [чоловік] на людях? – Бо чесний він до останньої крихти (М. Стельмах).	

		ні (ані, і) крихти (кришки)		анітрохи, ніскільки, зовсім	Не міг ні крихти задрімати (І. Котляревський);	
		на крихту		трохи, незначною мірою	Один Чіпка не спить .. Йому ввижається Галя. Така ж весела, хороша, хоч би на крихту змінилася (Панас Мирний).	
		ні (і) на крихту		зовсім, ніскільки, анітрохи	В його чесності та порядності вона ні на крихту не сумнівалася (Григорій Тютюнник).	
111	сир + масло	купатися як сир у маслі	ГК+ГК	жити у достатках, у розкошах, безтурботно	– Чого їй [Христі] недостає? – думав він, бродячи самотній по саду. – Як сир у маслі купається , а ще й плаче (Панас Мирний).	
112	лимон	як (мов, ніби і т. ін.) вичавлений лимон		людина, яка має поганий вигляд через хворобу, переживання, втому тощо; змучений знесилений, худий і т. ін	Після хвороби тепер був як вичавлений лимон , важко було впізнати [чоловіка] (3 газети).	

113-114	пиріг	мазати пирогом (пирогами)		балувати, розпещувати кого-небудь	– Цить, блазню! Ти, видно, не був ні в кого в руках, видно, не держано тебе як слід. Мазали тебе зверху пирогом (Панас Мирний).	
		на пироги		у гості	Часом влітку заїжджає у колгосп на пироги син бажаний, дорогий (М. Шпак).	
115-116	цибуля (цибулька)	нагодувати цибулькою		жарт. побити кого-небудь	Подивіться ж, яка з неї молодиця, що вона виробляє з бідолашним чоловіком! І моркву скромадить, і кирпичу гне, і цибулькою нагодує (О. Стороженко).	
		[хоч] по три (по сім) за цибулю		дуже дешево, майже задарма	Сказать по щирій правді, моїх женихів хоч по сім за цибулю продавай на богуславському ярмарку, та й то ніхто не купить (І. Нечуй-Левицький).	
117	оселедець	як оселедців у бочці (як оселедців)	ЗК+ПК	дуже багато когось, тіснодесь (про велику кількість людей у якомусь приміщенні).	Набилось їх там як оселедців у бочці . Ніде стати, нічого не чути (З газети). – Погано у нас, Тамаро. Як оселедців , напхали. Тут для шістьох місця мало, а	

					нас тут шістнадцять (А. Хижняк).	
118	капуста (локшина)	сікти / посікти (порубати) на капусту (на локшину, на січку)		нещадно винищувати, шматуючи і т. ін. кого-небудь	Печеніги попхалися в ворота, вони вскакували у вузький і тісний прохід по кільканадцятро, і їх сікли на локшину (П. Загребельний); – Вони [міномети] страшні? – Січуть німців на січку (О. Гончар); А за яким лихом нам поспішати? – одповів Нечай. – Ще успіємо посікти ворогів на капусту! (А. Кащенко).	
119	паска	як Сірко паскою	ГК+ЗК	уживається для вираження	Пожививсь, як Сірко паскою (Укр. присл.)	Паска, и, жін. 1. Солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, що за православним звичаєм випікається до великодня [СУМ, т. 6, с. 86].
				повного заперечення змісту зазначеного слова; зовсім не		

				(поживитися)		
120	грінка	убити (піймати) грінку		мати вигоду, користь, виграти що- небудь	Дідону мав він [Еней] мов за жінку, убивши добру в неї грінку , мутив, як на селі москаль (І. Котляревський); [Марфуша (сама)]: Довідаюсь, чи правда в тому, що вона покохала якогось простого парубка?.. Ну, якщо тому правда, то убила грінку , виміняла шило на швайку (М. Кропивницький).	Грінка , и, жін. 1. Змащена жиром і підсмажена скибка хліба. [СУМ, т. 2, с. 170].
121	щупак	як щупак на сковорідці	ЗК+ПК	дуже сильно, надзвичайно	Мав неспокійний сон. Хропів, харчав, аж мала дитина збудилася, а над ранок став через сон кричати, кидав собою як щупак на сковорідці (Б. Лепкий).	

122	яблуко	яблуко розбрату (чвар)		книжн. Причина ворожнечі, суперечок, незгод між ким-небудь	Дуже вже гарною родиться дівчина, коли стає яблуком розбрату (В. Минко).	
123- 124	рак, раки	пекти / спекти раків	ГК+ЗК	червоніти перев. від сорому, ніяковіти і т. ін	Червоній, Колодо, печи раків , коли не послухав старших, як картоплю кагатував (В. Кучер); Куропатенко почервонів, звичайно, заслужено спік раків – законів конспірації треба суворо додержувати і між собою (Ю. Смолич);	
		як (мов, наче і т. ін.) [печений (варений)] рак		дуже червоний (перев. від сорому)	Коли б видніше було, Власов побачив би, як Василь наче рак став від тих слів його (Панас Мирний); Вуха стали як печені раки (3 усн. мови).	
125	тертий хрін	підносити/ піднести [тертого] хріну (хрону, перцю)	РК+ГК	робити або говорити кому- небудь щось неприємне, прикре, образливе і т.	Мартоха частує свою супротивницю залізним бобом, а Дармограїха своїй суперниці від щирої душі підносить тертого хрону (Є. Гуцало).	

				ін.		
126	борщ	свищі в борщі		хто-небудь дуже бідний	У Панаса свищі в борщі (3 усн. мови).	Борщ , у, чол. Рідка страва, що вариться з посічених буряків, капусти з додатком картоплі та різних приправ. [СУМ, т. 1, с. 222].
127	харчі	на харчах		на чийому- небудь утриманні, забезпеченні	– Од того часу я втратив заробітки, не спромігся купити другі коні та й зубожів і мусив оце найнятись за двадцять карбованців на місяць на своїх харчах у одного старого тутешнього пана (І. Нечуй-Левицький); За якісь пару тижнів оклигав дід Хлипавка у «казьонному домі на казьонних харчах ». Годують же нічого, ще й роботою не морять (А. Дімаров).	
128	хрін	як хрін (під) ніс	РК+СК	зневажл. бути надзвичайно неприємним, дуже не подобатися	– Це ж звідкіля? Щось я не чув такого. – З мого «Кавказу», – вийняв [Тарас] з кишені зошита. – У мене тут новеньке, таке, що панству й цензорам як хрін у ніс! (Василь Шевчук)	

Висновки до розділу 3

Одним із понять прикладної лінгвістики є поняття лінгвістичної бази даних. У розділі охарактеризовано суть поняття «лінгвістична база даних» (ЛБД).

ЛБД є ядром лінгвістичного забезпечення, яке в свою чергу є невід'ємною складовою систем автоматичної обробки природно мовної текстової інформації.

З'ясовано типи класифікації ЛБД і два основних етапи її проектування. Ними є: 1) *інфологічний* – етап відбору інформації та її структурування, тобто етап внутрішньої формалізації інформації, етап моделювання інформації; 2) *датологічний* – етап оформлення інформації відповідною мовою подання, придатною для комп'ютерного опрацювання, тобто етап зовнішньої формалізації інформації, етап моделювання її форми, перетворення інформації на дані.

У процесі магістерського дослідження сформовано проєктну таблицю лінгвістичної бази даних харчового коду культури в українській фразеології (інфологічний етап). Таблиця ЛБД містить сім обов'язкових полів: 1) № з/п; 2) назва 'страва', / 'харч'; 3) ФО; 4) код культури; 5) значення; 6) контекст; 7) лінгвокультурологічний коментар. Зі словника фразеологізмів виокремлено гастрономізми й гастрономічні комплекси (ГК), ФО, зазначено коди культури, подано значення ФО та контекст їхнього вживання. До деяких назв гастрономізмів чи ГК зі СУМ в 11 т. прописано лінгвокультурологічний коментар. Зокрема, це стосувалося етнічно українських харчових кодів (*сало, борщ, вареники, галушки, паска тощо*). Деякі гастрономізми транслювали харчовий код через одне зі значень, поданих у СУМ в 11 т.

ВИСНОВКИ

Лінгвокультурологія транслює новий погляд на питання мовної картини світу. Аналіз лінгвокультурних розвідок дав змогу виокремити основні кваліфікаційні ознаки та параметри культурного коду (національна фразеологічна детермінованість, етнічна лінгвокультурна приналежність тощо). Культурний код є сукупністю смислів і значень; «мікротексти». Навіть сам текст є широким корпусом культурних кодів.

Кулінарія є однією з найбільш значущих сфер діяльності людини, тому дослідження харчового коду для українства є особливим. Різновекторні подачі дефініцій харчового коду дають змогу наголосити на виокремленні цього феномена як термінологічної проблеми. Тут варто сказати про такі назви цього явища: глютонічний код (дискурс), кулінарний код (кулінарний дискурс), гастрономічний код (кулінарно-гастрономічний дискурс), аліметарний код; густатив (у літературознавстві).

Аналіз культурологічних і соціологічних розвідок дав змогу пересвідчитися у багатстві української національної кухні, унікальності її серед інших кухонь світу, а також крізь призму студій помітити центральні для української культури гастрономізми й особливі ГК.

Дослідження показало, що головними репрезентантами ГКК в українській фразеології є 'страва' та 'продукт харчування'. Концептосферу 'страва' зараховано до складу глютонічного дискурсу. Українська страва у фразеології представлена 19 одиницями: *борщ, бублик, вареник, вишкварки, галушки, грінка, закуска, калач, каша, книш, крашанка, кутя, паска, печений гарбуз, пиріг, сало, харчі, юшка, яєчня*. З оперттям на соціологічні й культурологічні розвідки серед них виділяємо ментально українські страви: *борщ, вареник, вишкварки, галушки, кутя, паска, печений гарбуз, сало*. Назви страв, трансльовані у фразеологічному словнику, виявляють культурне багатство української нації, наші релігійні вподобання. ГКК українців репрезентовано також і 'продуктами харчування'. Виділено 25 таких одиниць: *боби, буханець, гарбуз, горіх, горішок, горох, гречка, гриби, груші,*

капуста, кислиця, ковбаса, лимон, масло, мед, м'ясо, оселедець, риба, сир, хліб, хліб-сіль, цибуля, часник, яблуко, яйце. Тут варто наголосити на рослинному й тваринному багатстві України як географічної території, а також надзвичайній архаїці деяких продуктів у складі ФО (*буханець, гарбуз, гречка, горох, мед, сир, хліб, хліб-сіль, цибуля, часник*), виявлених шляхом суцільної вибірки із фразеологічного словника української мови. Зауважимо, що найбільше ФО складає гастромізм 'хліб' – національний продукт – у поєднанні із архетипним ГК 'хліб-сіль' (29 ФО).

ЛБД є одним із основних понять прикладної лінгвістики як міждисциплінарної наукової галузі. Укладання ЛБД дає змогу здійснити підготовку для створення словників різних типів, переглядати дані тощо. У дослідженні з'ясовано два етапи її проєктування (інфологічний і датологічний). У роботі зацентровано увагу на інфологічному етапі. Сформовано проєктну таблицю лінгвістичної бази даних харчового коду культури в українській фразеології. Таблиця ЛБД складається із семи полів: № з/п; назва 'страва', / 'харч'; ФО; код культури; значення; контекст; лінгвокультурологічний коментар. Укладена проєктна таблиця стане у пригоді у фразеографічній практиці під час створення праць перекладного зразка; під час вивчення української мови як іноземної, а також буде цікавою для тих, хто небайдужий до української культури й кулінарії.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в опрацюванні міжкодових переходів; укладанні ЛБД ГКК в українській фразеології саме на датологічному етапі. Також не є виключенням і можливість виокремлення компонента 'напій' як другорядного репрезентанта ГКК українців і доповнення проєктної таблиці, відповідно.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алефиренко Н. Ф. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм: монография. Москва: ЭЛПИС, 2008. 271 с.
2. Бадюл В. В. Коди культури в аспекті культурної інтерпретації фразеологічних одиниць. *Закарпатські філологічні студії*. Закарпаття, 2018. Вип. 6. С. 7–11.
3. Барт Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика. Москва: Прогресс, 1989. 616 с.
4. Батсүрэн Р. Отображение универсальных и этноспецифических черт языковой картины мира в фразеологических фондах английского, русского и монгольского языков (на материале фразеологизмов-соматизмов и зоонимов): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Саратов, 2010. 26 с.
5. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / уклад. Ф. С. Бацевич. Київ: Довіра, 2007. 205 с.
6. Безнощенко Т. Продукти харчування як репрезентанти гастрономічної культури українців (на матеріалі української фразеології). *Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем: матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених, м. Бахмут, 27 листопада 2020 р.* Бахмут, 2020. С. 86–88.
7. Безнощенко Т. І. Страви як репрезентанти гастрономічного коду культури в українській фразеології. *Лінгвокомп'ютерні дослідження: зб. наук. праць*. Вип. 13. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2020. С. 13–18.
8. Березович Е. Л. Язык и традиционная культура : Этнолингвистические исследования. Москва: Индрик, 2007. 600 с.
9. Билиця У. Я. Коди культури в образі людини в англomовній картині світу (на матеріалі компаративної фразеології). *Наукові записки нац. ун-ту «Острозька академія»*. Острог, 2016. Вип. 62. С. 41–44.

10. Бисимбаева Г. Гастрономическая лексика как код национальной культуры (на материале творчества Б. Момыш-улы). *Лингвистика, лингводидактика, лингвокультурология: актуальные вопросы и перспективы развития* : материалы III Междунар. науч.-практ. конф., г. Минск, 14–15 марта 2019 г. Минск, 2019. С. 290–295.
11. Бідношия Ю., Бондаренко Г., Буйских Ю. Етнокультурна спадщина козацького краю. *Народна творчість та етнологія*. 2012. № 1. С. 79–89.
12. Большаков Д. С., Телкова О. В. Гастрономічний код культури в іспаномовній картині світу. *Молодий вчений*. 2016. №4. С. 419–423.
13. Буркова П. П. Кулинарный рецепт как особый вид текста (на примере русского и немецкого языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 ; 10.02.01. Ставрополь, 2004. 29 с.
14. Вільчинська Т. П. Лінгвокогнітивна природа концепту «дорога» як репрезентанта просторового коду в поетиці Тараса Федюка. *Записки з українського мовознавства*. 2017. Вип. 24(2). С. 3–10.
15. Галинська О. Типологія кодів культури в українській і англійській інтертекстуальній фразеології. *Діалог мов – діалог культур. Україна і світ*: зб. матер. II Міжнар. наук. інтернет-конф. з україністики. Київ, 2011. С. 86-89.
16. Гарбера І. В. Лінгвістична база даних «Концепт людина у фразеології східностепових українських говірок» як засіб формальної репрезентації структури концепту. *Граматичні читання-X*: матеріали Міжнар. наук.-теор. конф., м. Вінниця, 16-17 травня 2019 р. Вінниця, 2019. С. 154–160.
17. Гарбера І. В. Репрезентація соматичного коду культури концепту «Людина» (на матеріалі фразеології східностепових українських говірок). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Вип. 9 (2). С. 69–73.
18. Гашимов Э. А. Структурно-семантические и прагматические характеристики английского лингвокультурного кода (на материале лексико-фразеологического поля «Продукты питания») : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Волгоград, 2005. 31 с.

19. Головницкая Н. П. Лингвокультурные характеристики немецкоязычного гастрономического дискурса : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Волгоград, 2007. 23 с.
20. Гудков Д. Б., Ковшова М. Л. Телесный код культуры: материалы к словарю. Москва : Гнозис, 2007. 288 с.
21. Державецкая И. А. Глюттоническая лексика и проблемы её перевода. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. 2013. № 1. С. 466–470.
22. Державецька І. О. Глютонічна лексика в системі англійської мови. *Лінгвістика. Лінгвокультурологія: зб.наук. праць Дніпропетровського нац. ун-ту імені Олеся Гончара*. Дніпро, 2013. Т. 6. с. 18–25.
23. Державецька І. О. Глютонічний дискурс: лексикографічний аспект. *Одеський лінгвістичний вісник*. Одеса. 2014. Вип. 4. С. 69–72.
24. Діброва І.В., Матузкова О.П. Харчовий код культури у фразеології англійської, української та грецької мов. *Актуальні проблеми сучасного мовознавства*. 2019. Вип. 2 (43). С. 191–208.
25. Дормидонтова О. А. Коды культуры и их участие в создании языковой картины мира (на примере гастрономического кода в русской и французской лингвокультурах). *Вестник Тамбовского ун-та*. Тамбов, 2009. № 9. С. 201–205.
26. Ермакова Л. Р. Глюттонические прагматонимы и национальный характер : на материале русской и английской лингвокультур : дис. ... докт.филол.наук : 10.02.19 / Белгородский гос. нац. исследовательский ун-т. Белгород, 2011. 236 с.
27. Ермакова Л. Р. Глюттоническая номинация в этнокультурном аспекте. URL: http://www.rusnauka.com/28_PRNT_2011/Philologia/9_94631.doc.htm
28. Замаруєва І., Литвиненко Л., Ніколаєвський О., Толубко В. Модель лінгвістичної бази даних в системах автоматичної обробки природномовної текстової інформації. *Інформатика та математичні методи в моделюванні*. 2013. № 1. Т. 3. С. 75–81.

29. Захаров С. В. Лингвосомиотика англосаксонской институциональной глоттонии: автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Волгоград, 2008. 20 с.
30. Земскова А. Ю. Гастрономические библеизмы в современном английском языке. *Проблемы современной лингвистики (языковые контакты)*: сб. матер. II Междунар. науч. конф., г. Баку, 22-23 ноября 2007 г. Баку, 2007. С. 284–291.
31. Капелюшник Е. В. Кулинарный код культуры в семантике образных средств языка : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Томск, 2012. 21 с.
32. Капелюшник Е. В. Человек сквозь призму кулинарного кода культуры. *Вестник Томского Государственного университета*, 2011. № 345. С. 11–14.
33. Карнаухов О., Шклярук М. Проектування лінгвістичних баз даних. *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання*: матеріали IX Всеукр. студ. наук.-техн. конф., м. Тернопіль, 20-21 квітня 2016 р. Тернопіль, 2016. Том 1. С. 126.
34. Карпіловська Є. А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика: підручник. Донецьк : Юго-Восток, Лтд, 2006. 188 с.
35. Кобзар М. В. Основні напрями досліджень кулінарних традицій в працях закордонних учених у ХІХ–ХХІ ст.: культурологічний вимір. *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2019. Вип. 20. С. 111–124.
36. Ковальчук О. С. Лінгвометодична характеристика дискурсу спеціальності «Харчові технології». *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2016. Вип. 141. С. 83–89.
37. Ковпик С. І. Поетика густативів (на матеріалі сучасної української прози): монографія. Київ: Інтерсервіс, 2018. 150 с.
38. Ковшова М. Л. Лингвокультурологический метод во фразеологии: коды культуры. Москва: ЛИБРОКОМ, 2012. 456 с.

39. Ковшова М. Л. «Культурный код» как элемент культурной интерпретации фразеологизмов в лингвокультурологической парадигме исследования. *Знание. Язык. Культура* : материалы Междунар. науч. конф., г. Тула, 2007. С. 30–33.
40. Кондратьева О. Н., Пименова М. В. Концептуальные исследования. Введение: учеб. пособ. Москва: ФЛИНТА: Наука, 2011. 176 с.
41. Красных В. В. Коды и эталоны культуры (приглашение к разговору). *Язык, сознание, коммуникация*: сб. статей / отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. Москва, 2001. Вып. 19. С. 5–19.
42. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика і лінгвокультурологія: курс лекцій. Москва: Гнозис ИТДГК. 2002. 284 с.
43. Краснобаєва-Чорна Ж. В. *Вторинна знакова система ціннісної картини світу у фраземіці* : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 172 с.
44. Маслова В. А. Лингвокультурология: учебн. пособие для студ. высш.учебн.заведений. Москва: Академия, 2001. 208 с.
45. Муратова А. С. Едение как выражение культуры. URL: <http://www.prakultura.ru/school/culture/meal/cultural/>.
46. Ніколенко В. В. Гастрономічні детермінанти суспільного життя: соціологічний вимір : автореф. дис. ... д-ра соціол. наук : 22.00.01. Харків, 2015. 33 с.
47. Ніколенко В. В. Гастрономічний вимір суспільства: культурні та соціальні аспекти : монографія. Дніпро: ДНУ, 2013. 381 с.
48. Ніколенко В. В. Українська гастрономічна культура як соціальний феномен. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*. 2016. Вип. 36. С. 75–81.
49. Олянич А. В. Когнитивная и лингвосемиотическая системы глуттонии : к разработке типологии знаков гастрономического дискурса. *Филологические науки в МГИМО*: сб. науч. тр. Москва : МГИМО-Университет, 2014. № 56 (71). С. 91–111.

50. Олянич А. В. Презентационная теория дискурса. Волгоград : Парадигма, 2004. 507 с.
51. Пименова М. В. Коды культуры и проблема классификации концептов. *Язык. Текст. Дискурс: научн. альманах*, Ставрополь – Пятигорск. 2007. Вып. 5. С. 79–86.
52. Плюта О. П. Українська кухня: передумови виникнення і трансформації. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Культурологія*. 2017. Вип. 25. С. 195–200.
53. Плюта О. П. «Гастрономічна культура» і «національна кухня» як поняття гуманітарних досліджень їжі. *Молодий вчений*. 2017. № 7. С. 159–163.
54. Савельева О. Г. Концепт «еда» как фрагмент языковой картины мира: лексико-семантический и когнитивно-прагматический аспекты : дис. ... докт. филол. наук: 10.02.19 / Кубанский гос. ун-т. Краснодар, 2006. 270 с.
55. Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти. Сімферополь: Доля, 2013. 600 с.
56. Селіванова О. С. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). Київ –Черкаси. 2004. 276 с.
57. Селіванова О. С. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія (1290 термінів і понять). Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
58. Скубіда Л. Ю. Гастрономічний код культури в турецькій народній літературі: особливості та специфіка. *Вчені записки Таврійського нац. ун-ту імені В. І. Вернадського*. 2018. Т. 29(68). №4. С. 177–182.
59. Стражний О. С. Український менталітет. Ілюзії. Міфи. Реальність. Київ : Книга, 2008. 368 с.
60. Телия В. Н. Фразеология в контексте культуры. Москва: Языки русской культуры, 1999. 336 с.

61. Телия В. Н. Культурно-языковая компетенция: ее высокая вероятность и глубокая сокровенность в единицах фразеологического состава языка. Культурные слои во фразеологизмах и дискурсивных практиках. Москва, 2004. С. 19–30.
62. Толстая С. М. Слово в контексте культуры. *Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе*. Москва, 2008. 527 с.
63. Толстой Н. И. Язык и народная культура: очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. Москва : Индрик, 1995. 512 с.
64. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: навч. посіб. для студ. філол. факульт. вищих навч. закладів. Луганськ: Альма-матер, 2005. 400 с.
65. Устинова Н. А. Пищевой код как символизация пищевой традиции (на материале говоров Среднего Приобья). *Вестник Томского государственного университета*. 2010. № 333. С. 28–31.
66. Шарманова Н. М. Коди культури та їх репрезентація в усталених словесних комплексах. *Філологічні студії: наук. вісн. Криворізького держ. педагог. ун-ту, Кривий Ріг*. 2013. Вип. 9 (2). С. 194–204.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук. Київ : Наукова думка, 2003. 1104 с.
2. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
URL: <http://sum.in.ua/>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Апробація роботи.

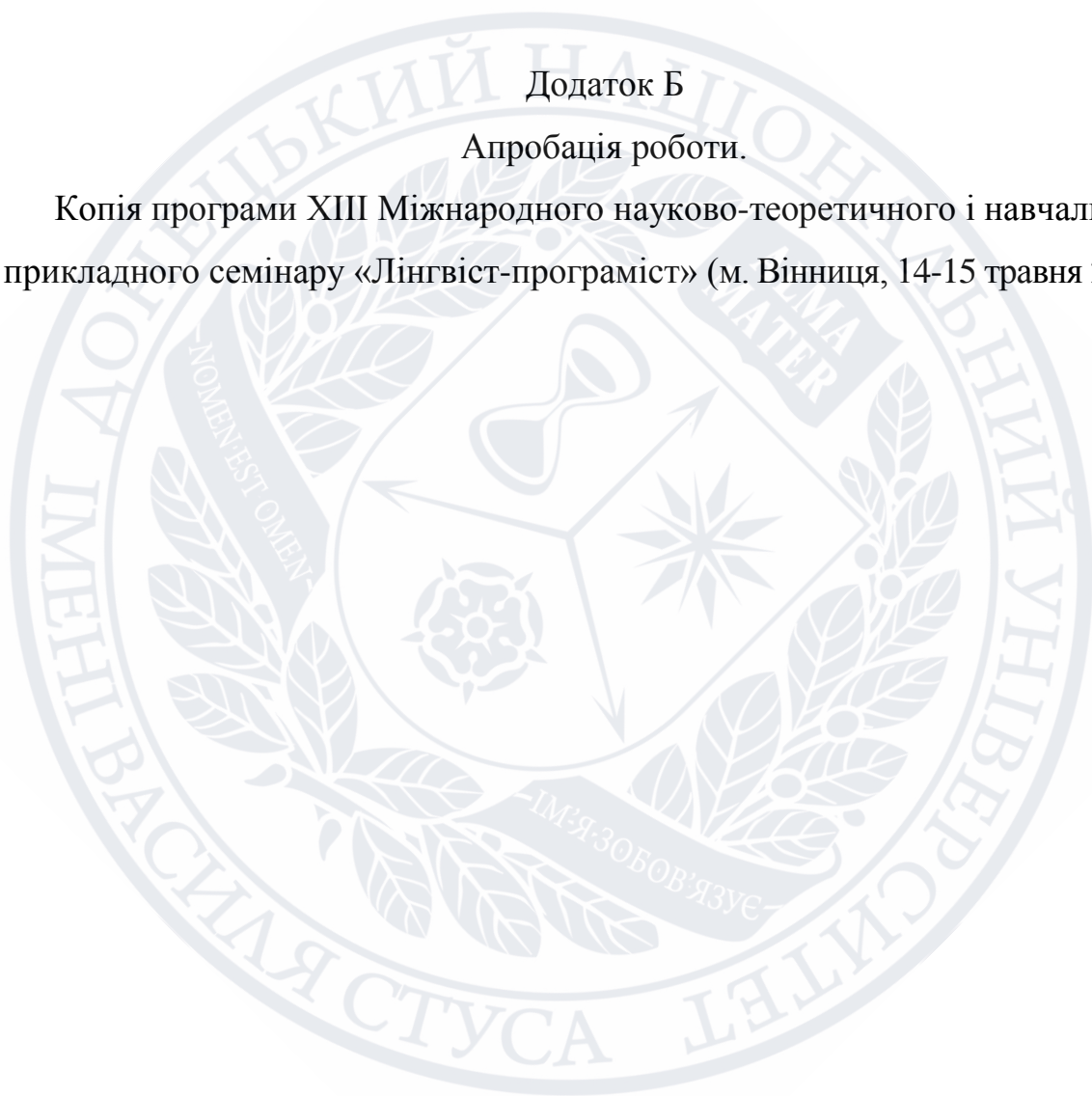
Копія сертифікату учасника II Міжнародної науково-практичної конференції
студентів і молодих науковців «Україністика: нові імена в науці»
(м. Бахмут, 22-23 квітня 2020 р.)

Додаток Б

Апробація роботи.

Копія програми XIII Міжнародного науково-теоретичного і навчально-прикладного семінару «Лінгвіст-програміст» (м. Вінниця, 14-15 травня 2020 р.)

Додаток В.

Апробація роботи. Копія наукової статті «Страви як репрезентанти
гастрономічного коду культури в українській фразеології»

Додаток Г.

Апробація роботи.

Копія сертифікату учасника V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Мовні комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем» (м. Бахмут, 27 листопада 2020 р.)

Додаток Д.

Апробація роботи.

Копія наукової статті «Продукти харчування як репрезентанти
гастрономічної культури українців (на матеріалі української фразеології)»

